

Medieinstitutet Fojo

50 år

- historia och
framtidsutsikter

Huvudrapport

Ingela Wadbring

2022-02-20

Förord	4
1. Inledning	5
2. Från trevande steg till självklar institution	7
2.1 Medielandskapet från 1970-talet och framåt.....	7
2.2 Behovet av journalistutbildningar	8
2.3 Inför starten av Fojo	9
2.4 Från samarbetskommitté till akademisk institution	11
2.5 Finansieringen av Fojos verksamhet.....	13
2.6. Expansion långt utanför Sveriges gränser.....	15
3. Utbildningsverksamheten	18
3.1 Unikt avtal om fortbildning.....	18
3.2 Antagningssystemet	20
3.3 Fojos lärare.....	21
3.4 Fojos pedagogik: andragogik	23
3.5 1 500 kurser i Kalmar på 50 år.....	24
3.6 Kursinnehållet	26
3.7 Regionala satsningar	30
3.8 Kärnan i den journalistiska verksamheten: grävet	31
3.9 Uppdragsutbildning.....	33
3.10 Distans som det nya normala?.....	34
3.11 De viktiga nätverken	35
4. Kursdeltagarna och deras hemmaredaktioner	37
4.1 Kursdeltagare i Kalmar	37
4.2 Alla älskar Fojo	41
4.3 ... men hjälp behövs efter avslutad kurs	44
5. Jourhavande Fojo	49
5.1 Offentlighetsjouren	49
5.2 Demokratijouren	51
5.3 Faktajouren.....	53
5.4 Frilansakuten	54
5.5 EU-kollen	55
6. Slutsatser och rekommendationer framåt	56

6.1 Utbildningsutbud med fingertoppskänsla	56
6.2 Kursformat – mot en tydligare differentiering?	57
6.3 En funktionell organisation	59
6.4 Övriga aktiviteter – en viktig del av portföljen	61
6.5 Intensifierade insatser mot branschen	61
6.6 En swot-analys	65
6.7 Slutord	67
7. Sammanfattning	69
8. English summary	71
9. Litteraturlista	73
Bilaga 1. Metod och material	77
Bilaga 2. Kodschema för kursmaterialet i arkivet	81
Bilaga 3. Intervjupersoner	84
Bilaga 4. Tabell- och figurbilaga	85
Bilaga 5. Viktiga händelser i samhället och medievärlden 1972–2021..	93

Förord

Det är i år 50 år sedan Medieinstitutet Fojo bildades. Som ett led i jubileet beslutade Linnéuniversitetet att finansiera en extern studie om verksamheten: Vad har 50 års fortbildning av journalister inneburit? För yrkesverksamma journalister. Och för demokratin i Sverige?

Ända sedan högskolereformen 1977 har Fojos arbete varit en del av Högskolan i Kalmar/Linnéuniversitetet. Regleringsbrevet statuerar att fortbildning av journalister ska ske, och uppdraget är att utbildningen ska utformas så att *den ger de fördjupade kunskaper som journalister behöver för att med aktiv, granskande och oberoende journalistik bidra till en fungerande samhällsdemokrati.*

Fortbildningen av journalister förväntas således bidra till det demokratiska samhället, och under årens lopp har Fojo kompletterat den ursprungliga utbildningsverksamheten med andra resurser för att sprida kunskap. Digitaliseringen har möjliggjort aktiviteter som kan komma många till del, oavsett var i landet man befinner sig. Och i stället för att alla ska komma till Fojo i Kalmar, har Fojo valt att ibland resa ut i landet och arrangera fortbildning på andra platser.

Fojo har också expanderat internationellt under de senaste 30 åren, och under 2021 stod den internationella verksamheten för 85 procent av omsättningen. Denna studie är emellertid avgränsad till Fojos arbete i Sverige, även om den internationella verksamheten också nämns för att få ett sammanhang och en helhet.

Uppdraget att studera Fojos betydelse i det demokratiska samhället, historiskt och inför framtiden, var relativt förutsättningslöst. Studien påbörjades i juni 2021 och avslutades i februari 2022. Förutom denna huvudrapport, finns en kortversion av studien, samt en databas (Excel) med alla kurser som getts i Kalmar.

Från Fojo utsågs en referensgrupp som följt arbetet genom att delta på möten och kommentera utkast av texten. Ett stort tack för ert engagemang: Birgitta Bergman, Annicka Flovin, Jocke Nyberg och Lars Tallert. För textens innehåll och slutsatser ansvarar emellertid författaren ensam.

Kalmar och Alingsås i februari 2022

Kersti Forsberg
Verksamhetschef, Fojo

Ingela Wadbring
Konsult, Medietanken

1. Inledning

I ett halvt sekel har Fojo fortbildat journalister i Sverige, och i tre decennier har man även arbetat med medieutveckling utanför Sveriges gränser.

Betraktad utifrån tycks organisationen mycket stabil, med en omfattande kursverksamhet som är välkänd i den svenska journalistkåren. Under senare år har många resurser utöver kursverksamhet utvecklats, också de relativt väl kända om än inte på samma sätt som kursverksamheten.

Att Fojo har en särställning för vidareutbildning av journalister i Sverige är uppenbart. Den övergripande fråga som kommer att diskuteras avslutningsvis i den här studien är om det är möjligt att behålla – och utveckla – den position som Fojo har idag, i det framtida medielandskapet. För att nå ett svar på en sådan omfattande fråga, har fem frågeställningar guidat studien: 1) utbildningsutbud, 2) kursformat, 3) organisation, 4) övriga aktiviteter och 5) utvecklingspotential.

Att fylla 50 år innebär med nödvändighet att titta bakåt, se vad som åstadkommit, men i det här fallet är det minst lika viktigt att titta framåt och i den här rapporten görs både ock. Den historiska analysen bygger på en stor mängd material, som deltagarlistor och utbildningsbevis från samtliga kurser sedan starten 1972, brev och tidigare utvärderingar, styrelseprotokoll och verksamhetsplaner, branschpress och årsredovisningar. Den nutida och framåtriktade analysen bygger i huvudsak på dagens verksamhet och ett trettiotal intervjuer med företrädare för olika delar av mediebranschen. Allt material finns redovisat i bilaga 1, tillsammans med en beskrivning av hur det bearbetats.

Att skapa en fullödig bild av Fojos svenska verksamhet är inte alldeles lätt. Verksamheten är så pass omfattande att de stora dragen har fått stå i fokus, vilket innebär att detaljer med nödvändighet kommer att saknas. Det är också så att det finns mest material från det första och sista decenniet av Fojos verksamhet.

Denna text var på intet sätt tänkt att bli en hyllningsskrift, men i någon mån har den ändå kommit att bli det. Det beror på att i stort sett alla älskar Fojo. Det viktigaste skälet till att det har varit svårt att finna explicit kritiska röster, är troligen att även om spridningen på intervjupersoner varit stor, så har alla en sak gemensamt: de tror på journalistiken som en betydelsefull kraft i ett demokratiskt samhälle, och då spelar Fojo roll. Kritiska observationer saknas emellertid inte helt. Som bland annat den avslutande

swot-analysen visar, har Fojo vissa svagheter och står inför flera utmaningar i både nutid och framtid.

I Fojos vision inför 2030 konstateras att förändringar i omvärlden kräver en ny förståelse för journalistikens roll i samhället, en hållbar journalistik.¹ Det är en utmaning som kräver kunskap. Även om de allra flesta journalister har en journalistutbildning i bagaget idag – vilket i princip ingen hade vid tidpunkten för Fojos start – så räcker inte det. Med tanke på omvandlingen av såväl medielandskapet som samhället i stort är kompetensutveckling fortfarande nödvändigt, kanske än mer idag än för 50 år sedan. De utmaningar som världen och journalistiken står inför i socialt, ekonomiskt och miljömässigt hänseende, kräver både utbildning och eftertanke, kunskap och metodutveckling inom journalistiken.

---

¹ *Fojo Vision 2030 och strategi 2022–2025* (2021).

2. Från trevande steg till självklar institution

Sedan Fojos start 1972 har medielandskapet förändrats högst väsentligt. För att få en förståelse för kontexten börjar vi därför med att förflytta oss tillbaka till 1970-talets början, en tid långt innan vi kunde tala om kommersiella medier, globalisering och digitalisering.

2.1 Medielandskapet från 1970-talet och framåt²

Medielandskapet omkring 1970 var mycket analogt. Tidningsdöden på 1950- och 1960-talet hade emellertid stannat av, och upplagorna bara ökade och ökade till all time high 1989 med fem miljoner exemplar, för att sedan minska. Presstödet etablerades i början av 1970-talet, och det finns kvar än idag om än med ett något annorlunda upplägg.

Under 1970-talet restes krav på mer lokal och regional radio vid sidan av de tre nationella radiokanalerna som fanns. Försök med lokala sändningar genomfördes 1973, och 1977 startas 24 lokalradiostationer inom ramen för P3. Privata radiokanaler startade i början av 1990-talet.

År 1969 infördes en andra tv-kanal vid sidan av den enda public service-kanalen, som också den blev ickekommersiell. Antal sända timmar ökade radikalt, inte minst antalet sända nyhetstimmar. Regionala tv-nyheter introducerades på några orter i början av 1970-talet. Den första tv-kanalen (TV3) utanför public service startade sina sändningar 1987 från London, medan privata och marksända TV4 startade 1992.

Det som vi idag känner som internet har en lång historia, men vi skulle inte känna igen dagens internet förrän allra tidigast i början av 1990-talet, då world wide web lanserades och användargränssnitt i form av vad som då hette Mosaic, Algonet och Netscape lanserades. Först i mitten av 1990-talet blev webbläsare gratis, när Internet Explorer lanserades, och det är då spridningen tar fart.

Sedan början av 1970-talet har således mycket hänt på medieområdet, och även om underhållning ökat mest i volym, har också journalistiken gjort det. De strukturella förändringar som beskrivits här har också haft

---

² Weibull & Wadbring (2020).

konsekvenser för journalistikens villkor i olika avseenden, och självklart för behovet av journalistutbildning och fortbildning.³

2.2 Behovet av journalistutbildningar

Under efterkrigstidens ekonomiska uppsving blev det självklart att bygga ut den högre utbildningen. Göteborgs och Stockholms högskolor blev statliga universitet 1954 respektive 1960 och under 1960-talet tillkom filialer i flera städer. Kalmar högskola (senare en del av Linnéuniversitetet) etablerades 1977,⁴ alltså fem år efter att Fojo startat sin verksamhet.

Korta journalistutbildningar fanns i Stockholm och Göteborg redan under 1940- och 1950-talen, men generellt ansågs man inte kunna bli journalist genom att gå i skolan; man behövde arbeta på tidning för att lära sig yrket. Det var emellertid inte helt ovanligt att journalister hade en akademisk examen, men var en så kallad ”misslyckad akademiker”.⁵

Lärlingssystemet minskade efter andra världskriget – inte bara för journalistiken – och yrkesskolor startades inom många områden. I slutet av 1950-talet startade pressorganisationerna en skola, delvis på grund av att universiteten var på väg att starta journalistutbildningar; man ville inte tappa kontrollen över de blivande journalisterna. År 1962 nationaliserades journalistutbildningen, men det var först 1977 som journalistutbildningarna integrerades i universiteten, i samband med högskolereformen.⁶

Journalisternas ställning var under intensiv debatt under hela 1960-talet. Ett viktigt skäl var att partipresssystemet började vackla, och att journalisterna inte längre självklart partipolitiskt stödde de tidningar de arbetade på. Begrepp som började florera var opartiskhet och saklighet, och journalister började markera sin självständighet. Under 1960-talet startade diskussionen om tredje statsmakten och om hederskodex,⁷ vilket alltså är strax innan diskussionerna om Fojo påbörjas.

---

³ Mer konkreta förändringar för journalistiken återkommer vi till i kapitel 3, och en översikt över ett urval viktiga samhälls- och mediehändelser finns i bilaga 5.

⁴ *Högre utbildning och forskning 1945–2005 – en översikt* (2006).

⁵ Gardeström (2011).

⁶ Gardeström (2016).

⁷ Melin-Higgins (1996); Petersson (2008); Weibull m fl (1991).

2.3 Inför starten av Fojo

Det finns en skröna om dåvarande finansminister Gunnar Sträng som är central i Fojos historik. Huruvida den är sann eller inte har inte kunnat beläggas, men den dyker upp i såväl branschmedier som Fojo-rapporter. En tidning som togs fram inför Fojos trettioårsjubileum hade följande rubrik över ett helt uppslag: *Hurra för Gunnar Emanuel Strängs egen bebis*. Alldeles oavsett sanningshalten så är rubriken talande: historien säger att när Gunnar Sträng reste runt i landet i skiftet 1960/1970-tal och talade med journalister, så tyckte han att deras kunskaper var så usla att han beslöt att inrätta ett institut för fortbildning av dem. Det blev Fojo.⁸

Skrönan, eller möjligen händelsen, säger något om samtidens journalistik: de flesta journalister saknade utbildning, och de behövde utbildning. Den mer formella historien om Fojos tillkomst går att finna i brev. I en brevväxling från sommaren 1970 diskuteras lokaliseringen av en journalistutbildning. Företrädare för journalistutbildningen i Göteborg motsätter sig å det bestämdaste att journalistutbildningen i Stockholm på eget bevåg ska agera gentemot Konungen. Samtidigt motsätter sig framträdande personer i branschen att man alls behöver ytterligare en *utbildningsanstalt* för journalister.⁹

Ett brev till Konungen går i alla fall iväg, och i detta beskrivs problematiken enligt följande: hälften av journalisterna under 40 år hade någon form av skolmässig yrkesutbildning medan nästan hälften av journalisterna under 30 år hade högst realexamen eller folkskola.¹⁰ Idag talar vi om den snabba utvecklingen på medieområdet, och det gjorde man även 1970, i nämnda brev:

Den snabba utvecklingen såväl på massmedieområdet som i samhället i sin helhet nödvändiggör en kontinuerlig fort- och vidareutbildning av journalister. Detta innebär bl a att de journalisthögskoleelever som nu utexamineras kommer att ha stora

---

⁸ Se t ex Kirsebom (2001).

⁹ Brevväxling mellan Lars Furhoff (rektor på journalisthögskolan i Stockholm), Lars Hjärne (chefredaktör på Göteborgs-Posten), Ewert Söderberg (ordförande i vidareutbildningskommittén), Lars Alfvegren (docent vid journalisthögskolan vid Göteborgs universitet) och Bertil Ströhm (ledamot).

¹⁰ *Brev/hemställan från Samarbetsnämnden för journalisthögskolorna till Konungen* (12.10.1970).

behov av ytterligare utbildning inom några år. Fort- och vidareutbildningen måste därför i framtiden inte enbart inriktas på den grupp som i dag har det största utbildningsbehovet utan även på den grupp som i dag har relativt god skolunderbyggnad.

I brevet föreslås att journalisthögskolorna i Stockholm och Göteborg år 1971 ska starta en försöksverksamhet med två yrkesinriktade kurser vardera per termin: en teoretisk med fokus på samhällsvetenskap och en praktisk med tyngdpunkt på grafisk formgivning. Förslaget är att en introduktionsvecka ska hållas på högskolan, därefter enskilda studier för att avsluta med två månader på högskolan. Redan vid den här tidpunkten diskuterades emellertid att förlägga utbildningen någon annanstans än i Stockholm eller Göteborg, ett landsortsinstitut.¹¹

Kalmar kom att bli den ort där utbildningen förlades. Det fanns flera goda skäl: förutom att det fanns lämpliga lokaler fanns det också två dagstidningar. Den ena av dessa skulle under 1972 övergå till offsettryck, vilket innebar att det skulle finnas två tidningar med olika tekniska framställningsmetoder på orten.¹² Att det var viktigt med en (1) kursort framhölls i flera brev, där också försöksverksamhet redovisades, kursperioder diskuterades, liksom kursavgifter.¹³ Man beslöt tidigt att göra en frågeundersökning riktad till verksamma journalister för att utröna vilka ämnesområden som sågs som mest relevanta.¹⁴

Från starten var det självklart att det var den enskilde journalisten som avgjorde vilken slags fortbildning hen behöver. Det var en fortbildning för journalister, inte för företag.¹⁵

---

¹¹ Brevväxling mellan Lars Furhoff (rektor på journalisthögskolan i Stockholm), Lars Hjärne (chefredaktör på Göteborgs-Posten), Ewert Söderberg (ordförande i vidareutbildningskommittén), Lars Alfvégren (docent vid journalisthögskolan vid Göteborgs universitet) och Bertil Ströhm (ledamot).

¹² *Brev från Fojo till Statsrådet och chefen för utbildningsdepartementet* (25.10.1971).

¹³ *Brev från Fojo till Statsrådet och chefen för utbildningsdepartementet* (25-10.1971); *Brev från Fojo till Statsrådet och chefen för utbildningsdepartementet* (31.5.1972); *Brev från Fojo till Konungen, hemställan om förlängning av försöksverksamhet med fortbildning av journalister* (28.8.1972).

¹⁴ Samarbetskommitténs protokoll (20.12.1971).

¹⁵ *Journalisten* (november 1971).

2.4 Från samarbetskommitté till akademisk institution

Inför starten av Fojo var många personer involverade. Det fanns en kommitté som knöt experter till sig, och dessutom deltog representanter från SJF, Tidningsutgivarnas utbildningsnämnd, journalistutbildningarna i Stockholm respektive Göteborg samt Pressens samarbetsnämnd.¹⁶ Dessa formerade den så kallade Samarbetskommittén.

När Kalmar högskola bildades 1978 – strax efter högskolereformen 1977 – kom Fojo att bli en särskild enhet inom högskolan. När det sedan utvecklades en grundläggande akademisk utbildning i medieproduktion i slutet av 1980-talet, startade den inom ramen för Fojo. Den omorganiserades emellertid nästan omedelbart under egen styrelse men inom samma institution; Fojo hade inget mandat att bygga en akademisk utbildning, trots att det fanns tydliga önskemål om att expandera verksamheten mot etermedieområdet och att bygga upp en huskursverksamhet.¹⁷

En utredning på uppdrag av Högskolestyrelsen gjordes precis före millennieskiftet. Den handlade framförallt om hur Fojo skulle organiseras och var man skulle vara lokaliserad. Utredningen kom att förorda en modell där Fojo och Medieinstitutionen skulle bilda en centrumbildning med två självständiga enheter.¹⁸

Strax efter millennieskiftet var det dags för nästa utredning av Fojo, med fokus på relationen till Högskolan i Kalmar. Fojos verksamhet konstaterades vara apart. Det fanns flera organisatoriska lösningar som utredaren såg det, exempelvis att Fojo skulle bli en myndighet eller ett aktiebolag, men han konstaterade att det inte finns några sakskaäl till att separera Fojo från Högskolan, bara känslöskäl. Hans slutsats blev därför att Fojo borde kvarstå inom Högskolan i Kalmar.¹⁹

---

¹⁶ Samarbetskommitténs protokoll (28.9.1971).

¹⁷ *Fojo – en historik* (odaterad); *Utredningsrapport: Institutionen för medieutbildning och Fojo – organisering och lokalisering* (1999).

¹⁸ *Utredningsrapport: Institutionen för medieutbildning och Fojo – organisering och lokalisering* (1999).

¹⁹ Kirsebom (2001).

Därefter har Fojo funnits under Högskolan/Linnéuniversitetets vingar.²⁰ Fram till årsskiftet 2018/2019 fanns en extern styrelse som beslutade om allt från budget till verksamhet, men samtidigt var Fojo en del av lärosätet med rektor som verksamhetschefens chef. Om det någon gång skulle ha blivit en konflikt mellan önskingar från styrelsen och rektor, skulle rektors beslut väga tyngst.²¹

En genomgång av Fojos styrelseprotokoll från 2006 och framåt ger vid handen att styrelsen var intresserad av såväl stort som smått. Ett exempel är när styrelsen starkt reagerar på en film som Fojo tagit fram som en del i ett informationsmaterial och ställer krav på att den görs om – till att man diskuterar budgetarbete och omkostnader.²²

När styrelsen upplöstes samtidigt som Fojo blev en del av en fakultet på Linnéuniversitetet, blev det viktigt för Fojo att ha en annan grupp med människor vid sin sida med kunskap om såväl bistånd som journalistik. Det kom att bli ett rådgivande advisory board med fem medlemmar. Tanken är att träffas fyra gånger om året, men pandemin har fördröjt verksamheten och första mötet kom inte till stånd förrän i augusti 2021.²³ Personerna i advisory board representerar inte någon särskild organisation, utan är valda för sina personliga egenskaper, kunskaper och erfarenheter.²⁴ Vid sidan av advisory board finns planer på att starta två andra sammanslutningar att diskutera viktiga frågor med. Det ena är ett ungdomsråd för att få inblick i hur unga kommunicerar och konsumerar journalistik. Det andra är ett internationellt nätverk om hållbar journalistik: Sustainable Journalism Partnership.²⁵

Att Fojo är placerat på ett universitet gör att verksamheten får en viss stabilitet över tid. Konsulter som vanligen ger den typ av utbildningar som Fojo gör är mer flyktiga, men genom universitetsanknytningen ingår Fojo i ett större sammanhang.²⁶ En fördel är också att dagens journalister som vanligen har en journalistutbildning i bagaget från just universitet, ser det som naturligt att också fortbildningen hör till akademin.²⁷

---

²⁰ Beslutet om fusionering av Högskolan i Kalmar och Växjö universitetet togs 2007 (Fojos styrelseprotokoll 6.11.2007).

²¹ Intervju med Forsberg (2022).

²² Fojos styrelseprotokoll 23.11.2009.

²³ www.fojo.se/om-fojo/advisory-board/

²⁴ Styrdokument externt advisory board (2021).

²⁵ Intervju med Forsberg (2022).

²⁶ Intervju med Svensson (2021).

²⁷ Intervju med Sättereie (2021).

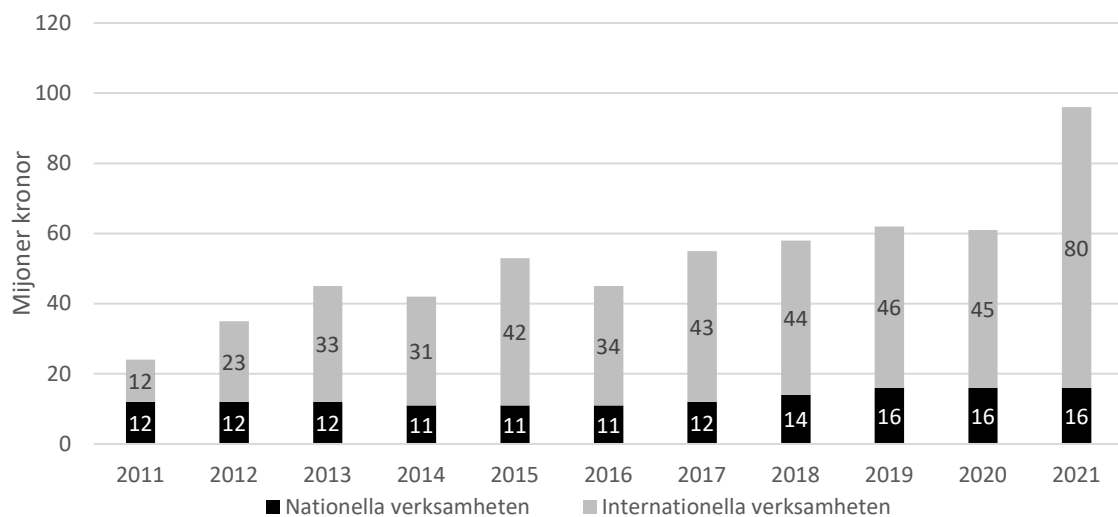

2.5 Finansieringen av Fojos verksamhet

Redan från starten i början av 1970-talet var Fojo en statligt finansierad angelägenhet, och så är det i huvudsak än idag. Formellt innebär det att riksdagen tar beslut att bemyndiga regeringen att under viss tid och vissa villkor använda anvisade medel. Fram till 1990 var hela verksamheten koncentrerad till anslagsbaserad verksamhet i Sverige, men då öppnades möjligheten att internationalisera verksamheten och därmed skapa nya inkomster och ny verksamhet.²⁸

Det senaste decenniet har Fojo vuxit kraftigt i finansiella termer, men det är nästan enbart den internationella verksamheten som expanderat. År 2011 var den svenska och den internationella verksamheten jämnstora, och innan dess dominerade den svenska.²⁹ Från 2013 och framåt stod internationella verksamheten för ungefär två tredjedelar av verksamheten, men år 2021 har den delen ökat till 85 procent (figur 1). Det är huvudsakligen, men inte enbart, Sida som finansierar den internationella verksamheten.

Figur 1. Fojos intäkter, 2011–2021 (miljoner kronor)

Kommentar: Data för den internationella verksamheten 2021 är preliminär. Samtliga summor är avrundade.

²⁸ Fojo – en historik (odaterad).

²⁹ Intervju med Tallert (2022).

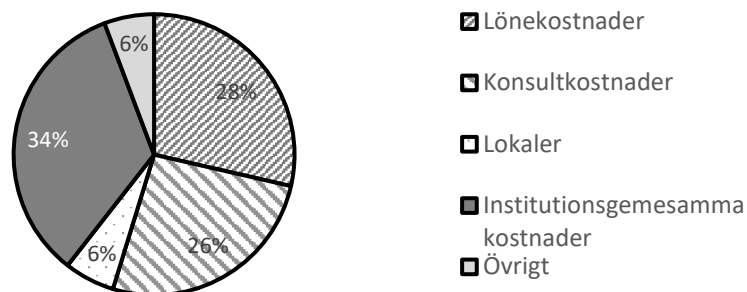

Regeringsanslaget till den svenska delen av Fojo har i princip stått stilla de senaste tio åren, och i figur 1 ingår även andra uppdrag som Fojo fått av staten samt bidrag från privata finansiärer (se vidare nedan). Basanslaget är fortfarande elva miljoner, precis som 2016.³⁰ Sammantaget visar konsumentprisindex en förändring på ungefär tolv procent mellan 2011 och 2021,³¹ vilket innebär att basanslaget rent faktiskt minskat över tid.

Utöver basanslaget på knappt tolv miljoner kronor från Utbildningsdepartementet, har Fojo fått externa medel för att starta specifika projekt inom den svenska delen av verksamheten. I flera fall har dessa projekt sedan inkorporerats i den ordinarie verksamheten. Även andra anslagsgivare har bidragit till att starta projekt, som Anne-Marie och Gustaf Anders stiftelse för medieforskning, Barometerstiftelsen och Myndigheten för samhällsskydd och beredskap, MSB.

Merparten av de 16 miljoner som Fojo omsatte i den svenska verksamheten år 2021 har använts till löne- och konsultkostnader, sammantaget 54 procent (figur 2). Institutionsgemensamma kostnader är också en stor del av kakan, en tredjedel.

Figur 2   **Fördelningen av Fojos kostnader 2021**

Det som ingår i kategorin ”övrigt” är bland annat resor, som Fojo ju betalar för alla kursdeltagare som kommer till Kalmar. Det handlade 2021 om ett par hundra tusen kronor. År 2021 är emellertid inte alls representativt i det avseende, eftersom pandemin gjorde att undervisningen i huvudsak var digital.

³⁰ Intervju med Forsberg (2022).

³¹ www.scb.se/hitta-statistik/sverige-i-siffror/prisomraknaren (2021).

2.6. Expansion långt utanför Sveriges gränser

Samarbete med de nordiska ländernas motsvarande utbildningsorganisationer har pågått länge, och det pågår fortfarande. Det har bland annat inneburit att man anordnat kurser tillsammans. Betydligt mer omfattande är emellertid den internationella verksamhet som bedrivs i Central- och Östeuropa, Afrika söder om Sahara, Sydasiens och Sydostasien. Också den verksamheten har en lång historia, sedan början av 1990-talet, men har ändrat karaktär över tid även om finansieringen i huvudsak är densamma: Sida.³²

Minnesbilden av exakt hur den internationella verksamheten startade skiljer sig mellan dem som var med,³³ men att den inleddes år 1991 står klart. Då kom 24 deltagare från nästan lika många länder till Kalmar för att studera journalistik under en månad. Precis som ifråga om den svenska verksamheten var rekryteringen och urvalsprocessen central. Rekryteringen skedde initialt genom kontakter med företag, fackföreningar, ambassader och liknande, och de som valdes ut skulle vara eldsjälar som kunde sprida sin nyvunna kunskap vidare när de kom hem igen. Viktigt från start var att deltagarna skulle komma från så många olika länder som möjligt, de skulle få möjlighet att skapa ett världsomspännande nätverk.³⁴ Genom att befinna sig utanför sina respektive hemländer skulle det vara möjligt att tala öppet om hur den egna verksamheten och verkligheten såg ut – något som inte är möjligt när man gör regionala kurser på plats.³⁵

Kurserna kom att bli årliga, International Training Programmes (ITP), finansierade av Sida, och dåvarande verksamhetschefen kallar dem för *game changers* för Fojos verksamhet.³⁶ Sett till utvecklingen de senaste 30 åren och den internationella andelen av Fojos verksamhet – 85 procent av intäkterna 2021 – är det lätt att instämma. År 2021 har Fojo, förutom i Sverige, kontor tillsammans med International Media Support (IMS) i bland annat Etiopien, Kenya, Myanmar och Zimbabwe och representanter i bland annat Bangkok och Paris. På kontoren finns ofta – men inte alltid – någon

---

³² Kirsebom (2001); Intervju med Tallert (2022).

³³ Intervju med Ewers (2021) respektive Kronmarker (2021).

³⁴ Intervju med Ewers (2021) respektive Kronmarker (2021).

³⁵ Intervju med Kronmarker (2021).

³⁶ Intervju med Ewers (2021).

svensk, men majoriteten av dem som arbetar där kommer från landet ifråga.³⁷

Vid övergången till regionala insatser snarare än individuella, blev ambitionen att medieföretagen eller organisationerna skulle utvecklas, inte enbart de enskilda journalisterna. Det blev också medieföretagen som valde vilka journalister som skulle gå utbildningar, istället för att deltagarna själva fick ansöka. Satsningen på institutionsstöd istället för på enskilda journalister blev en satsning på långsiktig kompetensuppbyggnad.³⁸ Den svenska verksamheten har utvecklats på ett likartat sätt, genom att vrida fokus från enskilda *journalisters* fortbildning till utveckling av *journalistiken*.³⁹ Idag bedrivs i princip all internationell verksamhet utanför Sveriges gränser, till skillnad från i början då de utländska journalisterna reste till Kalmar.

Utöver ITP-kurserna etablerades tidigt bilaterala avtal om regionala projekt och program. Det första bilaterala projektet som Fojo tecknade var med Vietnam, och det tillkom genom att två deltagare som var med vid en av de allra första kurserna initierade det.⁴⁰ Fojo har varit verksam i Vietnam sedan dess och avslutade 2021 det senaste projektet i landet som en del av en regional satsning där flera länder ingick.⁴¹ De bilaterala projekten bygger på samarbete med lokala partners, och kan vara allt från en enstaka part som den lokala medieutvecklingsorganisationen MRDI i Bangladesh, till en stor mängd medieorganisationer som i östra och centrala Europa/Ryssland. Ledord för allt internationellt arbete är att stärka lokala partners för att därigenom öka journalistikens hållbarhet och stärka demokratin.⁴²

De internationella projekt som finansieras av Sida kan tillkomma på initiativ från olika håll: en lokal partner, personal på Fojo i samarbete med lokala partners, svenska ambassaden i ett samarbetsland eller en annan medieutvecklingsorganisation.⁴³ Avtalen är ofta mellan två och fem år långa, och uppföljningarna är många. I uppföljningarna används kriterier som relevans, effektivitet avseende det som görs och hur det görs, påverkan

---

³⁷ Intervju med Tallert (2021)

³⁸ Intervju med Ewers (2021) respektive Kronmarker (2021).

³⁹ Intervju med Forsberg (2022).

⁴⁰ Intervju med Ewers (2021) respektive Kronmarker (2021).

⁴¹ Intervju med Kronmarker (2021) respektive Tallert (2022).

⁴² www.fojo.se/internationellt-arbete (2021).

⁴³ Intervju med Forsberg (2022) respektive Tallert (2022).

och hållbarhet. Därtill är riskanalyser centrala eftersom projekten ofta försiggår i högriskländer.⁴⁴

Verksamheten som Fojo bedriver tillsammans med andra utanför Sveriges gränser handlar inte bara om journalistik, utan också om att stärka organisationer och bygga starka mediehus. Det kan vara digitalisering av flöden eller managementutbildningar, vid sidan av konkreta utbildningar inom journalistik.

År 2020 antog Sida nya internationella rekommendationer som innebär att de lokala aktörerna ska stärkas inom biståndet. Lokala aktörer ska också få större inflytande över vad resurserna ska användas till. Det är en maktförskjutande strategi jämfört med tidigare, och genom den räknar man med att kunna bygga upp ländernas egna kapacitet i olika avseenden. Strategin träder i kraft 2022.⁴⁵ Fojo har redan en prioritering där det som kan göras lokalt görs lokalt, därefter tänker man regionalt och sist internationellt, och fokus är på digitala start-ups, gärna av unga människor som inte står nära makten. Ofta handlar det om ideella krafter knutna till folkrörelser eller akademien.⁴⁶

Som redan nämnts har Fojo många partners i det internationella arbetet, och det gäller även utöver biståndsverksamheten. Exempel på sådana nätverk och globala organisationer är Global Investigative Journalism Network (GIJN) och World Association of News Publishers (WAN-IFRA). Fojo har också skapat ett globalt nätverk, Sustainable Journalism Partnership, med fokus på att utveckla metoder och verktyg för att förbättra den ekonomiska hållbarheten hos journalistiska aktörer och samtidigt förbättra journalistikens bidrag till ett hållbart samhälle.⁴⁷

---

⁴⁴ Intervju med Sundström (2021); se också *Summary of external evaluations and reviews of Fojo's media cooperation projects and programmes 2017-2020* (2020).

⁴⁵ Intervju med Sundström (2021).

⁴⁶ Intervju med Tallert (2022).

⁴⁷ Intervju med Tallert (2022).

3. Utbildningsverksamheten

Den bärande delen av Fojos svenska verksamhet har historiskt varit, och är delvis fortfarande, kurserna i Kalmar. Oftast är de en vecka långa, men på senare år finns stora variationer och kurserna kan vara upp till ett läsår i längd och allt fler kurser ges vid mer än ett tillfälle. Men möjligheterna för journalister att fortbilda sig är densamma som vid starten 1972, då de liksom idag har en specifik klausul i kollektivavtalet mellan arbetsgivare och fackförbund.

3.1 Unikt avtal om fortbildning

Kollektivavtalet mellan arbetsgivar- och arbetstagarorganisationen är i vissa avseenden helt unikt, och har så varit sedan starten 1972. Det är arbetstagaren ensam som bestämmer om, och i så fall vilken, kurs hen vill gå hos Fojo, och om personen antas till utbildningen har hen rätt till lön under utbildningstiden medan Fojo står för resa och kurs. I kollektivavtalet står att medarbetaren ska *anmäla* till arbetsgivaren att hen vill gå en utbildning hos Fojo eller Nordiskt Journalistcenter (NJC), medan företaget och medarbetaren har ett ömsesidigt ansvar för övrig kompetensutveckling.⁴⁸ Fojo och NJC har alltså en särställning.

Detta förfarande har varit omdebatterat under lång tid. En rapport från Universitets- och högskoleämbetet (UHÄ) från tidigt 1980-tal diskuterade om det var individen eller arbetsgivaren som skulle bestämma behovet av en kurs, och utredaren menade att det måste vara den sökande som skulle bestämma, men TA – dåvarande arbetsgivarorganisationen – ifrågasatte det vid samma tidpunkt.⁴⁹ Vid styrelsemöten har frågan också diskuterats, framför allt från TU:s sida.⁵⁰ När Medieföretagen bildades genom en sammanslagning av flera arbetsgivarorganisationer 2009, var detta något som man starkt reagerade på inom Almega, tjänstesektorns arbetsgivarorganisation. Några liknande kollektivavtal finns inte mellan några andra parter inom Almega.⁵¹ Vid varje avtalsförhandling vill

---

⁴⁸ *Journalistavtalet. Kollektivavtal för redaktionspersonal 2020–2023* (2020).

⁴⁹ *Brev från TA:s vd till Utbildningsdepartementet: Förslag om översyn av Fojos verksamhet* (1980); Frykman (1982).

⁵⁰ Fojos styrelseprotokoll (4.12.2006).

⁵¹ Intervju med Richardson (2021).

Medieföretagen förhandla bort rätten att enskilda medarbetare själva ska kunna välja kompetensutveckling, och vid varje förhandling motsätter sig SJF detsamma.⁵²

Medieföretagen vill helt enkelt stryka den delen av kollektivavtalet – att det är den enskilde journalisten som väljer vilken kurs hen vill gå, när i tiden det ska ske och dessutom ha lön under tiden – eftersom det är arbetsgivaren som ytterst är den som ska ansvara för kompetensutveckling. Man menar att Fojos kurser borde ingå i den ordinarie kompetensutvecklingen, där arbetsgivaren har möjlighet att bestämma utbildning, tidpunkt och vem som ska gå. Samtidigt är det inte en fråga som man i dagsläget är beredd att ta en konflikt om, eftersom bedömningen är att det inte är en fråga som är alltför betungande för de enskilda medieföretagen.⁵³

Journalistförbundet menar att eftersom journalistiken är ett yrke som saknar legitimation, kommer människor in i det utifrån olika bakgrunder och måste själva bedöma vad de behöver kompetensutvecklas inom – inte minst viktigt eftersom den enskilde journalisten är sitt eget varumärke, står med sitt eget namn, för det hen producerar.⁵⁴

Samtliga chefer som intervjuats i denna studie pekar på problematiken att inte vara tillräckligt delaktiga i kompetensutvecklingen. Många pekar också på problemet att få tag på vikarier, särskilt om man som chef får kännedom om utbildningen i ett sent skede. Att de får information i ett sent skede är emellertid en sanning med modifikation, eftersom de får besked om antagningen samtidigt med kursdeltagaren.⁵⁵ Motsvarande intervjuer har inte gjorts med journalister som gått kurser, men med tanke på ansökningstrycket och de positiva utvärderingarna är det rimligt att dra slutsatsen att arbetstagarna är nöjda med att själva få välja sin fortbildning.

Hela detta problemkomplex är emellertid ingenting man kan lasta Fojo för, utan det är egentligen en helt annan fråga. Att det finns ett bra diskussionsklimat på redaktionerna, en dialog mellan chef och anställd, är en förutsättning för att fortbildningen ska fungera smärtfritt – och där har rimligen varje enskild person ett eget ansvar. Men Fojo kan helt säkert

---

⁵² Intervju med Hyllert (2021) respektive Richardson (2021); se också *Dagens Media* 202-11-20; *Dagens Media* 2010-03-11; *Journalisten* 2020-11-25; *Journalisten* 2010-03-10; *Journalisten* 2007-04-24;

⁵³ Intervju med Richardson (2021).

⁵⁴ Intervju med Hyllert (2021).

⁵⁵ Intervju med Bergman (2021) respektive Forsberg (2022).

underlätta denna dialog, bland annat genom att ställa större krav på de personer som antagits på kurser eller ha en dialog med representanter på medieföretagen. Mer om det längre fram.

3.2 Antagningssystemet

Eftersom Fojo startades för att ge verksamma journalister utan journalistutbildning nödvändiga kunskaper, var antagningsproceduren redan från starten central. Ansökningshandlingarna var, milt sagt, detaljerade. Den sökande skulle utförligt ange sina arbetsuppgifter, sin skolutbildning och sin tidigare journalistiska yrkesverksamhet.⁵⁶ En glimt av hur skolsystemet såg ut vid 1970-talets början kan fås via den skolutbildning som skulle anges i ansökan:

Skolutbildning (ange här dels grundutbildning som folkskola, realexamen, osv och dels ev yrkesutbildning eller fortbildning som vuxenstudier, pressinstitutkurser, journalisthögskola eller liknande)⁵⁷

De sökande skulle komma från små och medelstora tidningar, men efterhand var det accepterat att några deltagare per kurs kunde få komma från andra arbetsplatser om det passade ämnet.⁵⁸ I början av 1980-talet gjordes en utredning av Fojos verksamhet, och ansökningsprocessen stod i fokus. Man konstaterade att kriterierna i huvudsak följts, men också att de äldsta journalisterna med låg grundutbildning inte sökte i så stor utsträckning som önskades. Att endast en journalist per tidning kunde antas var självklart, och man diskuterade om enskilda journalister bara skulle få gå en kurs per termin.⁵⁹

Ansökningsprocessen är fortfarande central, men i takt med att allt fler har en journalistutbildning har kraven ändå måst ändras. Idag ska den sökande ha minst två års journalisterfarenhet, komma från en organisation med ansvarig utgivare och det är inte möjligt att ansöka till fler än två kurser per år. Att få en bra blandning av deltagare bedöms som viktigt.⁶⁰

---

⁵⁶ Samarbetskommitténs protokoll 20.12.1971.

⁵⁷ Ansökningsdokument från 1972.

⁵⁸ Fojos antagningsbestämmelser, bilaga 4 till dagordning den 1979-04-26 för Nämnden för fortbildning av journalister.

⁵⁹ Linderoth (1981); jfr Frykman (1982) respektive Kirsebom (2001).

⁶⁰ Intervju med Forsberg (2022).

Och blandningen av deltagare har varit stor. Landsortsjournalister var mest frekvent förekommande, men över tid återfinns journalister från *Starlet* och *Kamratposten* över *Lektyr* och *Gnistan* till *Farmaceutisk revy* och *Hemmets Journal*. Public service är också väl representerat idag, något som inte gällde vid starten eftersom public service-bolagen ansågs kunna klara fortbildning internt.⁶¹

3.3 Fojos lärare

Den allra första kursen som gavs inom Fojos verksamhet handlade om kommunal och regional förvaltning, och dess huvudsakliga innehåll var paragrafkunskap. Ansvarig lärare var Torsten Thurén som kom från Stockholms universitet. Han minns bland annat skillnaden i att undervisa kursdeltagare som hade en massa erfarenhet med sig in i kursen, till skillnad från ungdomsstudenterna som han hade på Stockholms universitet. Särskilt gällde det ett sådant ämne som kommunalkunskap som ungdomarna inte självklart var så intresserade av.⁶²

Pressens Tidning skrev om Fojo-kurserna direkt efter att de startats, och konstaterade att kurserna var svåra men att alla ändå hade klarat av dem.⁶³ Trots att verksamheten ända från start bedrivits i Kalmar, har det aldrig varit svårt att få kompetenta lärare på plats.⁶⁴ Flera av dem som intervjuats i studien vittnar om att det ger energi att vara lärare hos Fojo, snarare än att det tar energi.

Vid sin sida hade ansvarig lärare redan från början experter, och så ser det ut även idag.⁶⁵ Ett exempel från en kurs i rättskunskap 1973 är följande:

Kursens huvudlärare har varit jur kand Sten Hechscher. Som lärare har också medverkat bl a docent Göran Elwin, advokat Göran Luterkort, ombudsman Lars Rabenius, allmänhetens pressombudsman Lennart Groll, socialchef Arne Johansson, förste länsassessor Karina Ahrland, avd dir Hans Stenberg, förbundsjurist Stig Gustafsson, vattenrättsdomare Lennart af Klintberg, jur kand Staffan Westerlund,

---

⁶¹ Frykman (1982).

⁶² Intervju med Thurén (2021).

⁶³ *Pressens Tidning* (november 1972).

⁶⁴ Frykman (1982).

⁶⁵ Intervju med Andersson (2021) respektive Amnell (2021).

byrådir Rolf Anemo, professor Alvar Nelson, kriminalvårdsdir Åke Ståhl, red Olle Hägg, inf sekr Härje Larsson och justitieminister Lennart Geijer.

Antalet lärare är i sig imponerande, liksom att justitieministern är en av dem. Helt unikt är det emellertid inte med en minister som föreläsare, i en kurs år 2020 om sjukvård deltog exempelvis socialminister Lena Hallengren. Experterna som föreläser på kurserna vid sidan av kursansvarig är ofta namnkunniga och det gäller även de journalister som föreläser, där flera är vinnare av Stora journalistpriset.

På många ställen i kursutvärderingarna återkommer under de första åren åsikten att journalister inte är önskvärda som lärare, eftersom de är alltför ”amatöriska”; lärarna ska vara proffs. Detta ändrades emellertid redan före millennieskiftet. Nu är det journalister som undervisar journalister – sett till huvudlärare⁶⁶ – och i kursutvärderingarna är deltagarna generellt mycket nöjda med den ordningen.

Den ansvarige läraren på en kurs ska hålla merparten av undervisningen själv, men har också möjligheter att engagera experter. I vilken grad detta sker varierar stort beroende på vad det är för slags kurs. Ansvarige lärare ska också skriva en kursrapport efter avslutad kurs, innehållande mål, deltagarlista, resultat, avvikelser och analys.⁶⁷

Kontaktnätet som Fojo har för att engagera lärare är stort, och många av lärarna återkommer regelbundet. En del är Fojo-anställa, några är frilansare och ytterligare andra är journalister som har sin huvudsakliga anställning på medieföretag. Exempel kan hämtas från grävkurserna, där Britt-Marie Citron under många år var kursledare samtidigt som hon var anställd på Motala Tidning. Idag är bland andra Mats Amnell – som tidigare var kursansvarig tillsammans med Citron – och Marja Grill kursledare på motsvarande kurs, och de är anställda på Sydsvenskan respektive SVT. En person som undervisat länge på Fojo är nuvarande kulturministern Jeanette Gustafsdotter, som sedan mitten av 1990-talet undervisat i medierätt, parallellt med övriga olika yrken hon haft.⁶⁸

---

⁶⁶ Intervju med Bergman (2021).

⁶⁷ Intervju med Andersson (2021); *Handbok för kursledare* (2021).

⁶⁸ Intervju med Amnell (2021), Grill (2021) respektive Gustafsdotter (2021).

3.4 Fojos pedagogik: andragogik

Att undervisa vuxna människor med omfattande egen erfarenhet jämfört med unga människor som kanske kommer direkt från gymnasiet är stor skillnad. Andragogik har vuxit fram som ett eget forskningsområde inom pedagogiken, och handlar om hur vuxenstudier bör bedrivas. Det är detta synsätt Fojo lutar sig emot.

Andragogik har en lång historia, åtminstone tillbaka till 1830-talet, men det är genom den amerikanske forskaren Malcolm Knowles som synsättet fått spridning. I slutet av 1960-talet publicerade han sin första artikel på temat, och angav två väsentliga egenskaper: för det första ses eleverna som autonoma och självständiga, och för det andra ses läraren som facilitator snarare än som föreläsare.⁶⁹ Redan den allra första läraren på Fojo vittnar också om den stora skillnaden. Att undervisa människor med både intresse och erfarenhet, till skillnad från ungdomsstudenter, och att undervisningen anpassas efter det.⁷⁰

År 2021 publicerade Fojo en egen vägledning om hur de ser på lärande, byggd på Knowles tankar om andragogik.⁷¹ Att det skulle vara nära samarbete mellan kursdeltagare och föreläsare är en sak som påpekas, att bo tillsammans och ha sammanhållna grupper även på fritiden en annan, möjligheter till anpassning och flexibla lösningar en tredje.⁷² Varje år hålls kursledarträffar där erfarenheter utbyts, praktiska saker tas upp och inspiration ges. Det är ett sätt att försöka bygga en ”Fojo-familj” av kursledare och föreläsare.⁷³

Vägledningen som togs fram 2021 sätter fokus på att ta tillvara på kursdeltagarnas egna erfarenheter och möjligheten att ha direkt nytta av det som kursen tar upp. Den redovisar olika modeller för inläring utifrån etablerad forskning, liksom lärandemål på motsvarande sätt som högskolorna använder utifrån Blooms taxonomi där lärprocessen beskrivs i olika steg.

Att skapa en trygg miljö är viktigt, och som lärare förväntas man kommunicera med såväl enskilda som gruppen innan kursen startar. Väl i

---

⁶⁹ Reischmann (2004).

⁷⁰ Intervju med Thurén (2021).

⁷¹ *Fojos syn på lärande – en praktisk vägledning* (2021).

⁷² *Fojo – en historik* (odaterad); Kirsebom (2001). Flera av de intervjuade personerna i denna studie vittnar också om att synsättet funnits med under lång tid.

⁷³ Intervju med Forsberg (2022).

lärsituationen rekommenderas att läraren och eventuella gästföreläsare använder ungefär varsin tredjedel av tiden medan kursdeltagarna står för den sista tredjedelen.

Något som är viktigt i vägledningen är handlingsplaner. Det finns nämligen en sak som i princip samtliga av de intervjuade mediecheferna påpekar – se vidare nedan – och det är att de, av olika anledningar, har svårt att följa upp kursdeltagarnas nyvunna kunskaper när de kommer tillbaka efter slutförd kurs. I vägledningen står följande:⁷⁴

Ambitionen med de flesta av Fojos kurser är att nya kunskaper, färdigheter och insikter ska kunna tillämpas i praktiken, på arbetsplatsen. Att lägga tid på individuella handlingsplaner är ett utmärkt sätt att hjälpa deltagarna att implementera det de tar med sig från utbildningen.

Lärarna uppmuntras att lägga in planering för individuella handlingsplaner redan i den inledande planeringen av kursen. Däremot är det naturligtvis upp till den enskilde individen att handlingsplanen faktiskt genomförs. Något som införts från Fojos sida för att underlätta den processen vid vissa kurser är uppföljande möten med gruppen, digitala eller på plats.⁷⁵

3.5 1 500 kurser i Kalmar på 50 år

Sedan starten 1972 har Fojo gett drygt 1 500 kurser på plats i Kalmar (figur 3). De första åren på 1970-talet kan beskrivas som lite trevande med ett tiotal kurser årligen, men redan i skiftet 1970/1980-tal gavs ett 40-tal kurser per år. Allra flest kurser gavs 1996: 44 kurser.

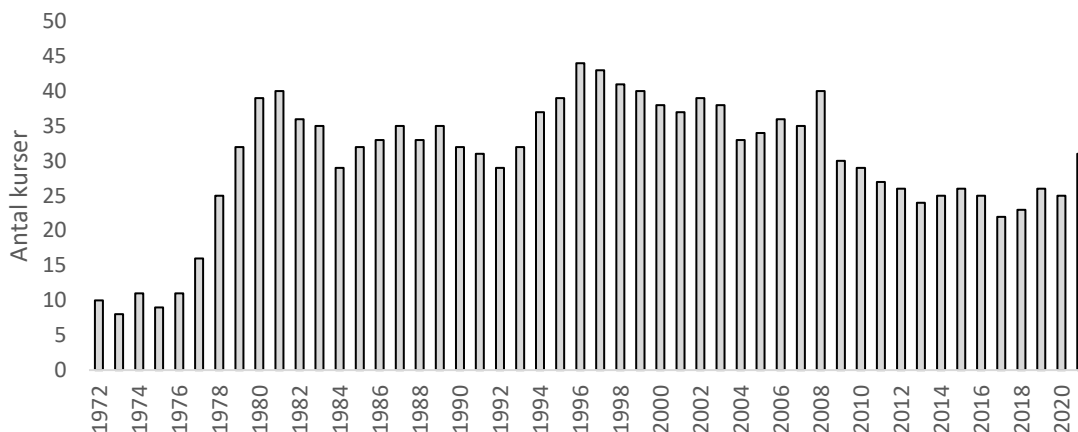
⁷⁴ Fojos syn på lärande – en praktisk vägledning (2021:16). Se också *Handbok för kursledare* (2021).

⁷⁵ Intervju med Amnell (2021), Andersson (2021), Bergenström (2021) respektive Grill (2021).

Figur 3. Antal kurser i Kalmar per år

Kurserna i Kalmar har genomgående haft fler sökande än platser. Det är sällan som kurser ställts in på grund av för få sökande. Fram till mitten av 1980-talet finns nästan inga inställda kurser, därefter cirka två per år, efter millennieskiftet upp till fem per år (figur 3 visar kurser som genomförts). Det går inte att se något mönster bland de kurser som ställts in, de behandlar disparata ämnen. I de flesta fall handlar det om för få ansökningar, men även sjukdom har enstaka gånger satt käppar i hjulet.

Under 2010-talet har antalet kurser i Kalmar blivit färre än under 2000-talets första decennium, samtidigt som anslaget är ungefär detsamma. Skälet är att utbildningsutbudet diversifierats, och Kalmar är inte enda platsen som kurser erbjuds på. Vi återkommer till kurser utanför Kalmar lite senare.

Spännvidden mellan kursinnehållet är mycket stor, och vilken typ av kurser som ges har förändrats över tid. I den utvärdering av Fojo som gjordes 2001 konstaterades att utvecklingen av Fojos verksamhet följde tre linjer. Först fokuserades kunskap, exempelvis ekonomi, politik och kommunal förvaltning. Därefter kompletterades med kurser om den journalistiska yrkesrollen, exempelvis språk, intervjuteknik och etik. Den binära inriktningen fortsatte sedan att gälla med en viss tyngdpunkt inom kunskapsämnen, inklusive naturvetenskap och teknik.⁷⁶

⁷⁶ Kirsebom (2001).

De allra flesta kurserna som erbjudits är grundkurser. Flest påbyggnadskurser har getts sedan 2012 och framåt, ett tiotal påbyggnadskurser inom ämneskunskapsområden, och ett 50-tal inom hantverksområdet. Den typ av kurs som framför allt getts som påbyggnadskurs, är redigering. Intervjuade lärare och anställda vittnar om att det generellt är svårt med påbyggnadskurser, åtminstone inom vissa ämnesområden, eftersom man måste säkerställa att den sökande har tillräckliga grundkunskaper. Det är svårt att fånga upp dem som är redo för ett nästa steg inom ett ämnesområde, och eftersom man vill nå så många som möjligt – då prioriteras grundkurser.⁷⁷ Detta är en fråga som diskuterats sedan starten av Fojo.⁷⁸

Den absoluta merparten av kurserna ges vid ett tillfälle. Över tid är det tre kurstyper som ibland – men ändå sällan – ges vid två tillfällen: kurser i redigering/design och skrivande. Även introduktionskurserna för journalister som gavs under 1990-talet och 2000-talets första decennium tillsammans med Tidningsutgivarna gavs vid två tillfällen.

Idag ser det annorlunda ut. Exempelvis så ges ledarskapskursen över ett helt år, med fyra fysiska träffar och fyra zoommöten däremellan. En sådan utdragen kursperiod gör att deltagarna hinner reflektera och sätta upp mål. Mentorsprogrammet är uppbyggt på ett likartat sätt, liksom kursen i fact-checking.⁷⁹

3.6 Kursinnehållet

Sett över hela 50-årsperioden är ett tydligt resultat att kurserna i ämneskunskap minskat till förmån för kurser i hantverkskunskap (tabell 1). I någon mån är förändringen emellertid en chimär, eftersom kurser med likartade syften förändrats i form och namn över tid. Det tydligaste exemplet är att grävkurser och kurser i databasjournalistik är kategoriserat som hantverkskunskap, och dessa tagit över från kurserna om hur exempelvis kommuner och näringslivet fungerar – men syftet med kurserna är likartat; att lära sig att granska makten.

Andelen kurser i intervjuteknik och skriv- och språkutveckling har ökat över tid. Här ingår allt från intervjuteknik, dramaturgi och kreativt skrivande

---

⁷⁷ Intervju med Andersson (2021).

⁷⁸ Samarbetskommitténs protokoll (18.4.1972).

⁷⁹ Intervju med Bergenström (2021) respektive Bergman (2021).

till att skriva specifikt feature, porträtt och liknande. De sistnämnda kan i huvudsak sägas handla om individuell utveckling, till skillnad från kurserna i grävande journalistik och databasjournalistik som kan komma en hel redaktion till del på ett annat sätt.

Tabell 1. Kurser givna inom olika ämnesområden, per decennium (procent)

	1972– 1981	1982– 1991	1992– 2001	2002– 2011	2012– 2021
<u>Hantverkskunskap</u>					
Analys (gräv + databas)	3	8	7	10	19
Språk och intervjuteknik	7	15	20	22	20
Redigering och ny teknik	24	17	17	19	16
Ljud, bild & video	7	5	5	16	16
Ledning, juridik och etik	6	7	7	8	7
<u>Ämneskunskap</u>					
Ämnen inom offentlig sfär	36	35	26	16	15
Ämnen inom privat sfär	8	12	11	7	2
Övrigt	9	1	7	2	5
Summa procent	100	100	100	100	100
Antal kurser	201	331	380	341	255

Kommentar: För att veta exakt vad som ingår i varje kategori får man vända sig till kodschemat i bilaga 2. Analys baseras på koderna 10 och 24; språk och intervjuteknik 14–15, 22; redigering och teknik 16–17, 26, 28; ljud, bild och video 11–12, 23; ledning, juridik och etik 13 och 20; offentlig sfär 30–32, 39–40, 43–47, 51–52; privat sfär 33, 35–38, 41–42, 48, 50 och övrigt 18, 25, 27, 29, 59.

Redigering och ny teknik har däremot minskat över tid. På papperstidningarnas tid handlade kurserna om text- och bildredigering, layout och sidredigering, man lärde sig om läsbarhet. Deltagarna fick också göra övningssidor i offset och lära sig använda typometer. Redigeringskurserna var en av få kurstyper som var längre än en vecka, och där det regelbundet gavs påbyggnadskurser. Under 1980-talet gavs en kurs

där en journalist och en fotograf från samma tidning gick kursen *Ord och bild* tillsammans, och på 1990-talet fanns kurser där tre personer från varje redaktion fick komma, en journalist, en fotograf och en redigerare. Den sista kursen som hade ordet *redigering* i sin titel gavs 2007⁸⁰, mellan 2008 och 2011 benämndes kurserna design för dagspress och därefter blir det mer disparat och kan handla om nyhetsgrafik för webb, webb-tv och tidning eller grafisk storytelling. Hur tekniken förändrats inom journalistiken blir tydligt i relation till kursutbudet.

Kurserna i ämneskunskap har minskat över tid. Ämnen inom den offentliga sfären har alltid dominerat över den privata sfären, exempelvis politik, ekonomi, förvaltningsfrågor, brott, miljö, naturvetenskap med mer, men har mer än halverats över tid. Ämnen som primärt rör den privata sfären, som konsumentfrågor, nöjes- och kulturjournalistik, familjejournalistik med mera, har nästan försvunnit det senaste decenniet. Å andra sidan finns det även här en glidning i definitioner som gör att utbudet finns kvar men under annan titel: istället för att en kurs ges i familjejournalistik, ges kurser i att skriva porträtt och feature.

De tre toppämnen respektive decennium står genomgående för ungefär en tredjedel av samtliga kurser, och redigering finns med på topp-tre-listan fram till sekelskiftet (tabell 2). Redan under 1990-talet tar emellertid skriv- och språkkurser över som mest frekvent givna kurstyp för att under 2010-talet åka ner på andra plats.

---

⁸⁰ En kurs betitlad *Nattredigerare – den sista utposten* gavs emellertid 2012.

Tabell 2. Mest frekvent givna kurser per decennium (antal)

1972–1981	1982–1991	1992–2001	2002–2011	2012–2021
Redigering (27)	Redigering (33) Politik (33)	Skrivande/språk (53)	Skrivande/språk (52)	Gräv (34) Skrivande/språk
Politik (25)	Skrivande/språk (30)	Redigering (38) Gräv (28)	Gräv (33) Bildjournalistik (32)	(30) Multijournalistik (17)
IT/ny teknik (22)				
Topp-3:s andel av alla kurser 37%	Topp-3:s andel av alla kurser 29%	Topp-3:s andel av alla kurser 31%	Topp-3:s andel av alla kurser 34%	Topp-3:s andel av alla kurser 32%

Kommentar: De mest frekventa kurserna bygger på den detaljerade kodningen av innehållet, se bilaga 2.

Det finns flera saker värda att nämna utifrån den genomgång som gjorts av Fojos kursverksamhet under 50 år. Jag har valt att ge tre exempel utifrån verksamheten, två presenteras kortfattat här medan det tredje exemplet får egen rubrik nedan: grävande journalistik.

För det första fanns kurser i andra språk än svenska med i utbudet redan 1973, först engelska och från 1978 även franska. Intensivkurserna i engelska gavs i samarbete med Londonkollegiet för merkantil utbildning AB, inledningsvis på plats i Kalmar. Senare ingick resa till England eller Frankrike för språkstudier, åtminstone under 1990-talet. De koncentrerade språkkurserna konstaterades vara dyra, och om Fojo skulle bli ekonomiskt ansträngt rekommenderades att dessa borde utgå. Framför allt gällde det kurserna i franska.⁸¹ Sedan sekelskiftet finns inga sådana språkkurser i Fojos utbud.

För det andra fanns frågor som är brännande idag med i Fojos kursutbud redan på 1970-talet. Det gäller framför allt frågor om miljö/klimat och invandring. Redan 1977 gavs den första kursen i miljövard, och det är en slags kurs som sedan fortsatt att ges. Värt att nämna är att det är ett decennium före den välkända säldöden som var startskottet för miljödebatten, liksom för Miljöpartiets intåg i riksdagen (se bilaga 5). Under senare år är fokus på klimat istället för miljö, och det finns dessutom andra

⁸¹ Linderoth (1981).

typer av kurser som också faller in under miljö-/klimatfrågan, som kurser om skogen.

Kurser i mångfaldsfrågor fanns också tidigt, men då under benämningen *invandraren* som gavs första gången 1978. Rubriken ändrades under 1980-talet till *invandrare-flykting* för att sedan upphöra i mitten på 1990-talet. Ämnesområdet kan mycket väl behandlas inom ramen för andra kurser, men det saknas särskilda kurser i frågan nu. Idag är det snarast breddad rekrytering som står i fokus, bland annat genom kursen *Ny kollega*, en utbildning som vänder sig till utländska journalister bosatta i Sverige och som kan svenska. Fojo driver den tillsammans med flera andra partners, bland annat SVT.⁸²

3.7 Regionala satsningar

Huruvida Fojo skulle satsa på regionala kurser har diskuterats i många decennier. I början av 1980-talet var frågan uppe på bordet, men då förordades att inte ge kurser på annan ort; det antogs bli alltför administrativt och ekonomiskt svårt.⁸³

Åtminstone från och med 2008 ges emellertid regionala kurser i Fojos regi, och från och med 2014 och framåt har Fojo gett ett antal en- och tvådagarsseminarier runt om i landet på årlig basis. Det har handlat om 10–15 tillfällen respektive år, från norr till söder och inom de mest disparata ämnesområden. Områden som är mer frekvent förekommande än andra är gräv, ekonomi och olika varianter av digital presentation, men specifika enstaka kurser har också getts, exempelvis *Vad händer i Ukraina? Inför Eurovision i Kiev* (Stockholm), *Kravaller, upplopp, bilbränder* (Örebro) eller *Inför fotbolls-VM i Ryssland* (Stockholm).

Att ge dessa kurser ingår i basanslaget, och är ett sätt att försöka nå ut till dem som inte kan vara borta länge – en vecka – eller resa från hemorten. Söktrycket på dessa kortare kurser har ökat över tid.⁸⁴

---

⁸² www.fojo.se/utbildning/ny-kollega (2021) och intervju med Ågren (2021).

⁸³ Linderoth (1981).

⁸⁴ Fojos verksamhetsplan 2018.

3.8 Kärnan i den journalistiska verksamheten: grävet

Länge har man talat om mediernas uppgifter i termer av information, granskning och att fungera som forum för debatt. I det analoga 1970-talet var alla tre delarna givna, men idag när medielandskapet ser helt annorlunda ut är det framför allt granskning som är av avgörande betydelse för journalistiken i det demokratiska samhället. Information finns på många håll liksom forum för debatter, men för att kunna granska makthavare krävs i princip att man har en redaktion i ryggen, och att man har särskilda redskap för att kunna utföra sitt arbete. Watergateskandalen 1973⁸⁵ blev stilbildande för granskning av makten, och granskning som journalistiskt ideal har ökat sedan slutet av 1970-talet också i Sverige.⁸⁶ Grävfonden gjorde år 2021 en studie som visar att det journalister helst vill fortbilda sig inom var grävmetoder, och konstaterar att få journalister har någon avgörande fortbildning inom de grävmetoder som digitaliseringen kräver.⁸⁷

Grävande har funnits hos Fojo sedan starten. Redan de första åren gavs kurser i *Kommunal och regional förvaltning*, *Företagsekonomi* och *Samhällsekonomi*. Det var mycket paragrafkunskap, men innehöll moment som var en förutsättning för att alla kunna arbeta med granskande journalistik. Några exempel på moment var olika mått på hur företag mår, otillbörlig marknadsföring, balans- och finansieringsanalyser, kommunal budgetering och hur man skulle förstå årsredovisningar.

Den första formella grävkursen som Fojo höll i pågick under två veckor och hette *Undersökande journalistik*. 20 journalister antogs, utvalda från 107 ansökningar. Den gavs i december 1978 och omfattade följande avsnitt:

---

⁸⁵ De båda journalisterna Bob Woodward och Carl Bernstein på Washington Post blev nyfikna på den republikanske president Richard Nixons valrörelse, och kunde genom en icke offentlig källa avslöja att ett inbrott i demokraternas högkvarter kunde knytas till Nixons medarbetare.

⁸⁶ Weibull & Wadbring (2020).

⁸⁷ *Allt mindre tid för grävande journalistik* (2021). Svansfrekvensen på studien var 15 procent, men undersökningen var relativt representativ. Eftersom fokus var på grävande journalistik kan man anta att det finns en viss övervikt av svarande som tycker att det är ett viktigt område.

Detta är undersökande journalistik – grundläggande metoddiskussion, Allmänna handlingar och offentlighet, Vetenskapliga metoder i undersökande journalistik, Undersökande journalistik – Wallraffmetoden och pusselmetoden, Kungstorgsockupationen – en vetenskaplig rapport, Diskussion kring TV-serien Rikets affärer.

1980 tillkom en kurs betitlad *Reporterkurs*, som var en mix mellan grävande och skrivande journalistik. Här ingick offentlighet och sekretess, källor och källkritik, intervjuteknik samt modeller för artikelskrivande. Det var en mycket bredare kurs än grävande journalistik, men med vissa likartade moment. Denna följdes upp 1982 och då var innehållet mer inriktat på grävande:

Hur man letar i externa databaser, Vanligt, gammaldags reporterarbete – att söka svar på de viktiga frågorna, Redovisning praktiska erfarenheter, Undersökande journalistik och pressetik samt Den ekonomiska brottsligheten.

Men det är inte förrän på 1990-talet som kurser i grävande journalistik blir vanligt förekommande. De blir då också mer diversifierade. Några exempel är kurserna *Med list i låsta lägen*⁸⁸ om att bevaka myndigheter, *Bevaka kommunen*,⁸⁹ och *Fram med fakta*⁹⁰ om grävandets ABC. Inom andra ämnesområden återfinns också granskning, exempelvis i sportkurser där fiffel, båg och bokslut ska granskas.

Det senaste decenniet, 2012–2021, återfinns grävkurser i topp, sett till kvantitet (tabell 2). *Fram med fakta*-kurserna finns fortfarande, kompletterat med granskning av specifika ämnesområden som exempelvis kommun och landsting, lärosäten och trossamfund samt sport.

Att arbetsleda ett lyckat gräv är också en kurs som utvecklats de senaste åren. Moment som ingått är allt från den gode arbetsledaren i allmänhet över grävandets anatomi till hur man gräver på en liten redaktion.

Gräv är en kursform där det är möjligt att tänka sig både grund- och fortsättningskurs, men samtidigt är behov stort för den grundkurs som redan

---

⁸⁸ April 1991.

⁸⁹ September 1991.

⁹⁰ December 1991.

finns. Enskilda moment inom arbetsmetodikerna skulle däremot kunna fördjupas.⁹¹

Det är också inom ramen för gräv som samarbete mellan Fojos svenska och internationella verksamhet kommer upp i intervjuerna, eftersom det här finns stora internationellt nätverk.⁹²

3.9 Uppdragsutbildning⁹³

I början av 1980-talet startade diskussioner kring huruvida Fojos skulle ge huskurser hos enskilda medieföretag, eller tidningsföretag som det självklart var på den tiden. Med huskurser avses vad vi idag snarare skulle kalla för uppdragsutbildning.

Det sågs initialt som positivt, men fick på intet vis konkurrera med Fojos ordinarie utbud, utan skulle fungera som ”injektioner” som stimulerar till fortsättning i Kalmar.⁹⁴

Huruvida huskurser utvecklades och när uppdragsutbildning egentligen kom igång är svårt att veta. Uppenbart är att Fojo under merparten av 1990-talet hade ett samarbete med Tidningsutgivarna om introduktionsutbildningar i journalistik. De tycks emellertid ha varit reguljära kurser i Kalmar, och ingår därför i sammanställningen ovan.

Under 2010-talet kan nämnas två omfattande projekt, ett tillsammans med Göteborgs-Posten 2011–2012 (14 moment), och ett tillsammans med Gota media 2014–2015 (åtta moment). I båda fallen ingår flera olika slags moment, i GP:s fall framför allt om sociala medier, men också redigering och berättande. Momenten i Gota-projektet var lite mer varierade, intervjuteknik, rörlig bild, rubrikverkstad, databasjournalistik, grafik med mera.

Från och med 2016 försvann alla förfrågningar om uppdragsutbildning, troligen på grund av allmänna neddragningar, men förfrågningarna har återkommit 2021. Då fick medieföretagen pandemistöd och det gick generellt bättre ekonomiskt vilket kan vara en förklaring till förändringen. Fojos ledning tror och hoppas att det ska vara möjligt att utveckla detta i

---

⁹¹ Intervju med Amnell (2021) respektive Grill (2021).

⁹² Intervju med Brunnberg (2021) respektive Sättereie (2021).

⁹³ Hur komplett underlaget är för denna beskrivning är svårt att veta. Det senaste decenniet bedöms vara relativt komplett, men för material som är äldre än så är det svårt att bedöma.

⁹⁴ Linderoth (1981).

framtiden, inte minst för att göra strategiska utbildningar istället för ad hoc-utbildningar. Det rimmar väl med hur Fojo arbetar internationellt,⁹⁵ och hur Fojos advisory board menar att Fojo bör arbeta.⁹⁶

3.10 Distans som det nya normala?

Precis som ifråga om huskurser/uppdragsutbildning och regionala kurser, diskuterades det redan på 1980-talet om Fojo skulle ge distanskurser. Förslag som lades då var att det skulle kunna handla om tiopoängskurser i analytisk journalistik.⁹⁷ Så skedde inte, och Fojo hade i princip inte några digitala kurser innan pandemin slog till 2019/2020. När den digitala omställningen skedde så gick det väldigt snabbt – precis som i hela undervisningssektorn (och överallt annars).

I vägledningen till lärare som undervisar på Fojo finns kort information om vad man ska tänka på, och länk till ytterligare information.⁹⁸ Även om pandemin tvingade fram omställningen, så är tanken att ge kurser på distans alltså inte ny. Bor man långt från Kalmar, är en onlinekurs bättre än ingen kurs. På grund av pandemin fick samtliga kurser på Fojo göras om till digitala. En kurs i intervjuteknik hölls under pandemin både digitalt och i Kalmar, och alla var eniga om att det var betydligt roligare att ses fysiskt men att det fungerar även digitalt. I nämnda kurs används skådespelare som spelar intervjupersoner, och även det fungerade digitalt. Detsamma gäller kursen *Skogen*, där kursdeltagarna i normalfallet går ut tillsammans i grupp, men där de under pandemin i stället fick boka ett möte med en lokal skogsägare och sedan diskutera med varandra online.⁹⁹

En specifikt digital kursverksamhet som utvecklats under 2021 är *Fojo Academy*. Fojo Academy är en digital plattform där egenproducerade videokurser publiceras online, gratis och tillgängliga när man vill. Vid årsskiftet 2021/2022 har fyra kurser lanserats, och ytterligare tre är aviserade. De fyra som finns vid årsskiftet 2021/2022 är *Digital säkerhet*, *Online journalism and stoytelling*, *EU och klimatet* samt *EU till vardags*. Kurslängderna varierar, men samtliga är tänkta att studeras på egen hand.¹⁰⁰

---

⁹⁵ Intervju med Forsberg (2022) respektive Tallert (2022).

⁹⁶ Fojos advisory board, minnesanteckningar (7.12.2021).

⁹⁷ Frykman (1982).

⁹⁸ *Fojos syn på lärande – en praktisk vägledning* (2021).

⁹⁹ Intervju med Andersson (2021).

¹⁰⁰ www.fojo.academy (2021).

Inom ramen för Fojo Academy finns ytterligare en heldigital kursatsning, *Fojo på 40*. Det är digitala föreläsningar på 40 minuter och med fem minuters frågestund. Vill man inte delta synkront, går det bra att titta i efterhand.¹⁰¹

Fojoarkivet är ytterligare en digital satsning, om än inte en direkt digital utbildning. Fojoarkivet presenterar exempel på god lokaljournalistik från hela Sverige online, och via ett nyhetsbrev varannan vecka. Det är ett projekt inom kunskapsmiljön *En ifrågasatt demokrati* på Linnéuniversitetet.¹⁰²

Ett sista exempel på digitala kurser är *Media Helping Media*, som är en gratis resurs som framför allt används av journalister utanför Sverige. Fojo är värd för sajten sedan 2018, då man övertog den från dess grundare, britten David Brewer.¹⁰³

3.11 De viktiga nätverken

Digitala möjligheter är fantastiska, men de allra flesta som intervjuats menar ändå att en av de stora fördelarna med att ha kursverksamheten i Kalmar – eller rättare: utanför Stockholm – är att det leder till nätverksbyggande och gemenskap. I Kalmar går det att hålla samman en grupp människor och ingenting särskilt stör. Det är en sanning med modifikation, för idag stör naturligtvis mejlen och telefonen, men det är ändå färre och andra störningsmoment än om barn ska hämtas på förskola och hälften av deltagarna går hem till sig på kvällen. Jobb och vardag går att koppla bort på ett annat sätt än om man bor på orten där man går på kurs. Att det är jobbigt att ta sig dit innebär också att det är jobbigt att ta sig hem.

Tidigare var en viktig faktor med småstadslokaliseringen att deltagarna inte skulle känna sig vilsna, och kanske spelar det fortfarande roll. Risken är att Fojo blir mindre relevant för storstadsjournalister – men å andra sidan kan det vara nyttigt för stockholmsjournalisterna att få nya perspektiv. Båda perspektiven framkommer i intervjuerna.

Nackdelen med Kalmar är resvägen. Många företag har numera en antagen policy att inte flyga, och då kan det bli väldigt långt till Kalmar. Kurser på andra platser är en lösning, och sådana finns redan. Därutöver har

---

¹⁰¹ www.fojo.academy/seminarier/ (2021).

¹⁰² www.fojoarkivet.se (2021).

¹⁰³ www.mediahelpingmedia.org (2021).

kurser börjat delas upp, så att fysiska träffar varvas med digitala, vilket också är en väg att gå för att underlätta för dem som inte kan resa.

Men oavsett invändning är alla överens om att även för de stora koncernerna, som SVT, SR och Bonniers, så finns det ett värde i att möta människor utanför den egna koncernen, prata med människor som håller på med och är intresserade av samma saker som en själv. Ett tydligt exempel kan hämtas från Dagens Nyheters utvecklingschef, som har omfattande digitala kontakter med kollegor världen över, men som konstaterat att *nya* kontakter bara kan skapas genom fysiska möten.¹⁰⁴

---

¹⁰⁴ Intervju med Jönsson (2021).

4. Kursdeltagarna och deras hemmaredaktioner

Även om journalistik inte räknas som en profession jämförbar med juridik eller medicin, brukar man kalla det för en semi-profession. Gemensamma normer, värderingar och synsätt, liksom ett visst mått av autonomi och altruism är då viktiga beståndsdelar, liksom att det finns en självklar utbildning.¹⁰⁵ Fortbildning blir en viktig faktor i sammanhanget, särskilt om man jämför med de yrken som räknas som professioner, där exempelvis revisorer och advokater ska genomgå ett visst antal timmars fortbildning varje år.¹⁰⁶

Antalet journalister i landet har ökat sedan Fojo startade. I mitten av 1960-talet hade SFJ cirka 5 000 medlemmar, varav närmare hälften saknade journalistutbildning. Omkring 20 000 journalister var medlemmar vid sekelskiftet 1900/2000, därefter har antalet minskat till cirka 15 000 medlemmar i början av 2020-talet.¹⁰⁷ Medielandskapets förändring under samma tidsperiod har naturligtvis varit radikal, liksom villkoren för att bedriva journalistik (se bilaga 5).

4.1 Kursdeltagare i Kalmar

Till den allra första kursen 1972 inkom 32 ansökningar, och 20 journalister antogs. Av dem kom alla från olika arbetsplatser, 19 från landsortspressen och en från storstadstidningen Arbetets lokalredaktion. De första kurserna bestod av två kurstillfällen i Kalmar med självstudietid där emellan, men man laborerade inledningsvis med olika kursmodeller.¹⁰⁸

En del sociala aktiviteter arrangerades i anslutning till kurserna. Det kunde handla om sightseeing i Kalmar, träff med lokala journalister, bussresa runt Öland, besök på Ölandsbron eller teaterbesök. Ett visst festande finns också dokumenterat. Ett exempel av kuriosakaraktär från 1972 vill jag emellertid gärna nämna i sammanhanget. Det är ett utsnitt ur ett brev från kursföreståndare Hans Axelsson till chefredaktör Ewert

---

¹⁰⁵ Wiik (2010).

¹⁰⁶ *Allt mindre tid för grävande journalistik* (2021).

¹⁰⁷ Gardeström (2011); Weibull & Wadbring (2020).

¹⁰⁸ Samarbetskommitténs protokoll (26.8.1971; 25.4.1972).

Strömberg, tillika ordförande i samarbetskommittén, och lyder enligt följande:¹⁰⁹

Visserligen skars tre deltagare sönder i ansiktet igår kväll på stan, men humöret är gott och stygnen ska tas bort på måndag (en gosse syddes med 37 stygn i ansiktet). Blir det inte lugnare får vi väl flytta till Öland...

Det totala antalet deltagare som gått hos Fojo under 50 år – som inte är *unika* deltagare eftersom många gått flera kurser – är ungefär 22 500 personer. Mer korrekt uttryckt är att det erbjudits 22 500 utbildningsplatser under årens lopp.

I kursutvärderingarna från 1980-talet framkommer klagomål på att vissa tycks gå hur många kurser som helst, och flera av de intervjuade mediecheferna vittnar också om att det både funnits och på sina håll fortfarande finns individer som gärna går många kurser och därmed är borta från redaktionen mer än andra. Idag finns det restriktioner, som gör att enskilda personer inte kan söka mer än två kurser per år. Den sökande ska också arbeta inom medier som producerar fri, oberoende och professionell journalistik, faller inom TF eller YGL och har ansvarig utgivare. Fojo lägger också vikt vid den sökandes motivering till kursen, att motiveringen *överensstämmer med kursens innehåll och mål*.¹¹⁰ Under de allra första åren var begränsningen, enligt ansökningsformulären, en kurs per år och deltagare, men då gavs också betydligt färre kurser än idag.

År 1978 var toppnotering med i genomsnitt 19 deltagare per kurs – därefter har det dalat till elva deltagare per kurs 2020 (figur 4). Mellan åren 1979 och 2012 var antalet kursdeltagare relativt stabilt, omkring 14–17 personer. De allra sista årens nedgång kan förklaras av pandemin, då kurser antingen ställts om till att bli digitala, eller nödgats ha färre deltagare än vanligt om de varit på plats i Kalmar. Varför det finns en nedgång i antalet deltagare redan innan pandemin finns emellertid ingen självklar förklaring till.¹¹¹

Journalistikkurser har alltid attraherat kvinnor, de hade *flicktycke* som det hette, men under 1950-talet och en bit framåt kom kvinnor ändå inte in på

---

¹⁰⁹ Brev från Axelsson till Strömberg (10.2.1972).

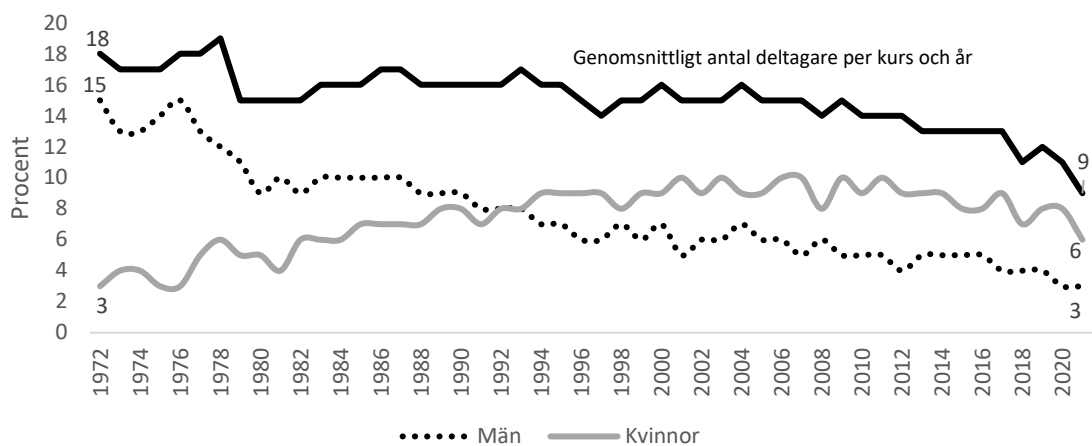
¹¹⁰ Intervju med Forsberg (2022); www.fojo.se/utbildning/sa-blir-du-antagen/ (2021).

¹¹¹ Intervju med Bergman (2021) respektive Forsberg (2022).

utbildningarna eftersom deras lämplighet ifrågasattes,¹¹² något som knappast var unikt för journalistiken. Omkring sekelskiftet blev antalet kvinnor fler än antalet män i SJF,¹¹³ men ifråga om Fojos kurser gick kvinnorna om männen ungefär ett decennium tidigare (figur 4). Sedan början av 1990-talet dominerar kvinnor på i princip alla kurser som Fojo ger, med ett undantag som håller i sig in på 2020-talet: sportjournalistik. Kurser i ljud, bild och video dröjer också till sekelskiftet innan kvinnorna dominerar (se detaljer i tabell B1 i bilaga 4).

Figur 4. Genomsnittligt antal deltagare, samt genomsnittligt antal män respektive kvinnor på kurserna (medelvärde)

Kommentar: Ett antal förnamn har inte varit möjliga att kategorisera och därför är det genomsnittliga antalet deltagare totalt något högre än om män respektive kvinnor summeras. Det gäller framför allt från 2010 och framåt.

Från början var det i princip enbart landsortsjournalister som kom till Kalmar för att fortbilda sig. En genomlysning i början av 1980-talet påpekade att journalister från storstads- och etermedieområdet har svårt att komma in på kurserna. Från Fojos sida ansåg man till en början att storstadspressen och public servicemedierna själva skulle ha råd att bedriva fortbildning, vilket inte visade sig stämma. Antagningsreglerna missgynnade emellertid dem.¹¹⁴ I slutet av 2000-talets första decennium

¹¹² Gardeström (2011:151f); jfr Melin-Higgins (1996).

¹¹³ Weibull & Wadbring (2020).

¹¹⁴ Frykman (1982).

fick Fojo ett utvidgat uppdrag som tydligare omfattade även etermedierna.¹¹⁵

Att public servicemedierna länge var missgynnade syns tydligt i deltagarförteckningarna, där journalister från public service och frilansare länge var mycket få, framför allt de två första decennierna (se tabell B2 i bilaga 4). Därefter är det genomsnittliga antalet journalister från public service ganska stabil på kurserna, medan det genomsnittliga antalet deltagare från kommersiella medier istället minskar, framför allt det senaste decenniet. Proportionerna förändras alltså.

I en utredningsrapport från 1999 konstateras att etermedieområdet verkar vara ett område med stora behov av fortbildning. Men det handlade om teknik och var dessutom storstadscentrerat, och man var därför tveksam till om Kalmar är bästa orten för sådana utbildningsinsatser.¹¹⁶ En akademisk medieproduktionsutbildning fanns i Kalmar sedan 1988, men den var organiserad vid sidan av Fojo.¹¹⁷ Någon ytterligare satsning på etermedieområdet har inte skett eftersom Fojo helt satsat på journalistik, inte teknik.¹¹⁸

Sett till vilka slags kurser journalister från olika medieformer går, är det tydligt att det är de mer allmänna kurserna som lockar deltagare från public service, särskilt det senaste decenniet där kurser i ljud, bild och video har mycket få deltagare därifrån. De två senaste decennierna är det i stället ledningsfrågor, juridik och etik som lockar public service-journalister (se tabell B4 i bilaga 4).

Antalet frilansare på Fojos kurser har ökat över tid, framför allt från millennieskiftet (se tabell B2 i bilaga 4), och kan säkert delvis förklaras med möjligheter att söka stipendier. SJF betalar årligen ut cirka 200 000 kronor i omkostnadsstipendier till frilansare och arbetssökande, och Stiftelsen grävfonden uppmuntrar också frilansare att söka stipendier.¹¹⁹ Utöver dessa stora organisationer finns naturligtvis en stor mängd mindre stipendier att söka. De kurser som frilansare läser skiljer sig från övriga. Det är primärt sådana kurser som kategoriserats som ”övriga” i kodningen, eftersom de är

---

¹¹⁵ Fojos styrelseprotokoll (21.11.2008).

¹¹⁶ *Utredningsrapport: Institutionen för medieutbildning och Fojo – organisering och lokalisering* (1999).

¹¹⁷ *Fojo – en historik* (odaterad).

¹¹⁸ Intervju med Forsberg (2022).

¹¹⁹ Intervju med Brunnberg (2021) respektive Hyllert (2021).

disparata och ganska få (se tabell B4 i bilaga 4). Några exempel på sådana är främmande språk, kulturträffar samt hot-hat-säkerhet.

De första decennierna var det i genomsnitt två personer per kurs som kom från Stockholm, och 14 som kom från övriga landet. Antalet stockholmare har sedan ökat till i genomsnitt fyra, mot åtta från övriga landet. De två senaste decennierna är det kurser i redigering och ny teknik som haft flest stockholmare (se tabell B5 i bilaga 4).

4.2 Alla älskar Fojo ...

Fojos kurser har utvärderats sedan starten, och alltid varit relativt detaljerade med såväl slutna som öppna frågor. Genomgångar av kursutvärderingar från verksamheten över tid visar att kursdeltagare alltid har älskat Fojo. Det gäller båda nationella och internationella kurser.¹²⁰

Idag – och sedan relativt många år – görs kursutvärderingarna efter avslutad kurs när deltagarna lämnat Kalmar, och två månader efteråt skickas ett uppföljande mejl där Fojo ber att få veta vad som hänt efter avslutad kurs, och vilken nytta kursdeltagaren haft av sina nya kunskaper. Svarefrekvensen på den första kursutvärderingen som görs är bra, medan den är relativt dålig för uppföljningen.

Näst sista dagen på varje kurs går också ett mejl ut till arbetsgivaren där Fojo påtalar att vederbörande haft en medarbetare på kurs, och erbjuder tips på hur den nya kunskapen ska tas omhand.

Kursutvärderingarna i anslutning till kurserna visar att det är mycket få saker som kursdeltagarna *inte* är nöjda med; Fojo som idé, personalen och föreläsarna bara älskar man. De första decennierna fanns vissa klagomål på hårda sängar, tuffa kvällspass, för få kvinnliga föreläsare, usel mat och rökning. Rökning var faktiskt det allt överskuggande problemet som syntes i kursutvärderingarna, och många önskade att rökrum skulle införas. En sådan önskan indikerar att man antagligen rökte precis överallt, precis som man gjorde på många redaktioner och andra arbetsplatser vid den tiden. År 1983 infördes allmänna råd om rökfri miljö i gemensamhetslokaler, men inte förrän tio år senare kom tobakslagen som föreskrev att arbetsmiljöer skulle vara rökfria.¹²¹

---

¹²⁰ Kirsebom (2001).

¹²¹ SFS 1993:581.

Under 1990-talet dyker det upp önskningsom att chefer ska bli delaktiga på ett annat sätt än vad som var fallet, för att det man lär sig ska få genomslag på redaktionerna. Detta är en viktig synpunkt som ska behandlas i nästa avsnitt, eftersom den bristande delaktigheten och den bristande entusiasmen från hemmaredaktionerna fortsatt är ett problem.

Sedan 2004 har utvärderingarna varit likartat upplagda, och från och med 2015 helt digitala. En genomläsning av moderna kursutvärderingar ger en likartad bild oavsett år, och i figur 5 finns helhetsbedömningen från kurserna 2021 samlade. Det är påtagligt att kursdeltagarna i huvudsak är mycket nöjda. I över hälften av kurserna tycker alla svarande att helhetsintrycket är mycket bra eller bra. Ett enda undantag från positiva kursutvärderingar har jag funnit under årets lopp vad gäller kurserna i Kalmar.¹²² Det är en kurs från 2015, och Fojo skriver så här till kursdeltagarna i ett mejl:

Du var en av deltagarna på kursen i Gestaltande journalistik. Vi är ovana vid att det går snett, men det gjorde det den här gången. Kursen levererade inte vad vi hoppades. Därför har vi ett exklusivt erbjudande till dig: att komma tillbaka till Kalmar 15–17 juni för att under ledning av Rosemarie Holmström få den kompetensutbildning och inspiration du hoppades på. Kurs, resa och även internatet är kostnadsfritt. Rosemarie är en av Fojos mest erfarna kursledare som gått i pension men som vi nu kallar tillbaka.

Kritiken mot nämnda kurs är inte katastrofal på något sätt, det mest negativa inslaget var att kursdeltagarna bedömde att de inte skulle ha nytta av kursen; den tycks inte ha varit specialanpassad för just journalister. Men det finns också positiv kritik i utvärderingarna av denna enskilda kurs. Samtidigt är det ändå ett undantag från regeln att alla älskar Fojo.

Generellt tycks det vara så att när deltagarna lämnar sina hemmaredaktioner och kommer till ett internat med likasinnade under en vecka (eller mer) uppstår en spännande dynamik. Berättelser om det återfinns i brev, bland de intervjuade lärarna och bland deltagare. Vissa blir vänner för livet, förhållanden inleds och professionella kontakter knyts.

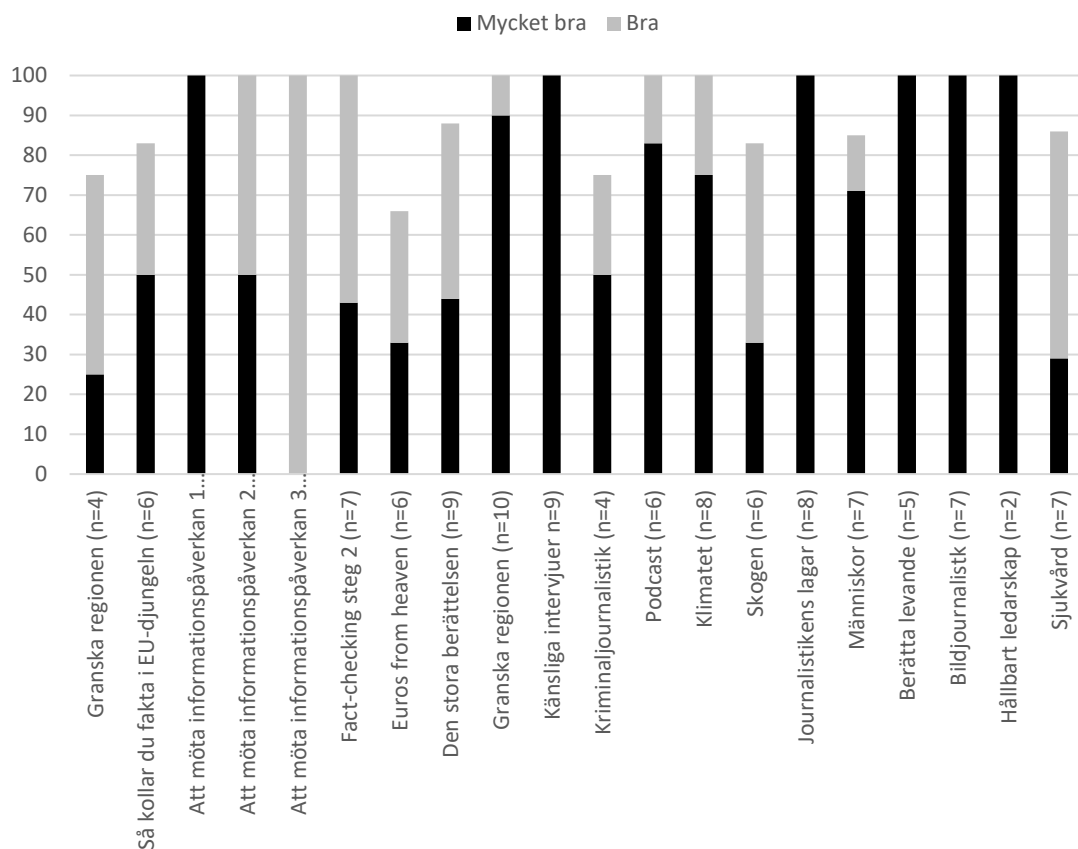
---

¹²² Men det ska nämnas i sammanhanget att jag inte läst alla kursutvärderingar för alla kurser, utan gjort nedslag här och där.

Engagemanget styrks också av annat som går att identifiera, som böcker som ges ut efter avslutad kurs. Ett sådant exempel är en antologi som utkom efter en skrivkurs med mycket personliga texter,¹²³ ett annat en antologi om tillståndet för journalistiken i Sverige¹²⁴. På senare år har den typen av böcker emellertid inte getts ut, men däremot har deltagare hållit kontakt via sociala medier och även ibland initierat gemensamma projekt över redaktionsgränser.¹²⁵

Figur 5. Andel av kursdeltagarna som ger Fojo högsta eller näst högsta betyg på den kurs de gått, 2021

Kommentar: Svar kunde ges på en fyrgradig skala. Det genomsnittliga antalet deltagare på kurserna är nio.

¹²³ Kronmarker & Nygren (red) (2000).

¹²⁴ Kronmarker & Nurmi (red) (1997).

¹²⁵ Intervju med Forsberg (2022).

Den mer långsiktiga nyttan med kurserna har Fojo försökt fånga på olika sätt. Sedan 2013 har frågor skickats ut till kursdeltagare några månader efter avslutad kurs, och det är uppenbart att det handlar om allt från personlig utveckling till skapande av kontaktnät och konkreta kunskaper att använda på redaktionen. Ett axplock av några olikartade kommentarer får illustrera:

För en vecka sedan skrev jag ett större personporträtt till en dagstidning. Jag fick höra att jag "verkligen hade fångat personligheten". Det värmdde, för exakt det var jag extremt dålig på före kursen. Ganska ofta tänker jag också på det som Katarina Gunnarsson sa om att inte vara en död fisk som intervjuare. Att jag måste titta upp från anteckningsblocket med jämna mellanrum. Under våren har jag släppt en reportagebok och det har fått till följd att jag själv har blivit intervjuad av ett flertal medier. Jag har verkligen gillat de journalister som haft ögonkontakt, så det försöker jag bli bättre på i mitt eget intervjuande.

Tack igen för en varm och otroligt lärorik kurs!

Deltagare på kursen *Människor* i maj 2020

Jag vill inleda med att säga att jag blev förvånad över hur stor nytta jag haft av den, med tanke på att jag ändå jobbat nästan 20 år som journalist! Och det är väl ett betyg så gott som något. Konkret har jag användning av kursen nästan dagligen i min yrkesvardag, i form av smartare frågor och tekniker att komma vidare när jag trodde att dörren var stängd. Det kan tex handla om slingriga eller ängsliga forskare, och rädda sjuksköterskor som först säger tvärnej till en intervju. Men som faktiskt går att nå, bara man vet hur.

Deltagare på kursen *Svåra intervjuer* i maj 2014

Jag har bland annat gjort reportage om ett boende för ensamkommande flyktingpojkar här i Valdemarsvik. Ett jobb, och en text, som jag jobbade mycket med innan publicering just för att det känns som ett viktigt och samtidigt känsligt ämne. Inte minst med hågkomsten att 14,5 procent av kommunens invånare röstade på SD i valet till EU.

Reportaget på flyktingboendet gav mig också kontakt med personalen där, vilket i sommar kommer att resultera i att jag ska ha en 16-årig kille från Syrien som praktikant. Jag och min kollega har under flera år konsekvent sagt nej till att ha praktikanter då vi är en så pass liten redaktion med hög arbetsbelastning. Men det här kändes viktigt för mig, då killen drömmer om att bli journalist och undrar hur det är att arbeta som journalist i Sverige. Jag tänker hämningslöst utnyttja honom genom att be honom medverka i ett reportage om sig själv, och sin upplevelse av journalistyrket i Sverige, kontra hur det är i Syrien.

Deltagare på kursen *Socialreportage* i juni 2014

Andra kursdeltagare vittnar om hur de blivit duktigare på att hitta fakta, lärt sig berätta levande genom att använda lukter, hjälpt sin chefredaktör med regler kring drönare eller startat poddar. De ger tydligt uttryck för många positiva upplevelser som inte går att mäta. Flera av dem som intervjuats i denna studie vittnar om samma sak, eftersom de själva gått kurser på Fojo.¹²⁶ Några av de intervjuade har inte haft fasta jobb som journalist, och därför inte fått gå – men alltid längtat till Fojo, varit avundsjuk på dem som fått gå.¹²⁷

Det finns väl egentligen ett enda tillfälle under ett halvsekel om Fojo fått ordentligt med kritik och som ledde till stora konsekvenser. Under 2010 fick Sida och Fojo kritik för att en upphandling inte skötts korrekt, där den dåvarande verksamhetschefens make fått ett stort uppdrag i Vietnam utan upphandling.¹²⁸ Verksamhetschefen avgick efter detta.

---

¹²⁶ Intervju med Amnell (2021) respektive Lindstedt (2021).

¹²⁷ Intervjuer med Hyllert (2021) respektive Sättereie (2021).

¹²⁸ *Dagens Media* (2010-03-11); *Journalisten* (2010-06-30); *Resumé* (2010-08-03). Fojos styrelse uttryckte emellertid sitt stöd för verksamhetschefen (Fojos styrelseprotokoll, 29.11.2010).

4.3 ... men hjälp behövs efter avslutad kurs

Även om *samtliga* intervjuade redaktionella chefer/arbetsledare uppskattar Fojo – trots att jag aktivt sökt kritiska röster – så finns det problem som många vittnar om: det finns ingen koppling mellan vad kursdeltagarna vill och företagen behöver, och många vet inte hur de ska ta hand om medarbetarnas nyvunna kunskaper efter att de gått en Fojo-kurs. Det kan handla om allt från brist på tid till att man tycker att en medarbetare valt en helt irrelevant kurs eller att fel medarbetare gått kursen. Ovilja beror det dock knappast på, sett till de intervjuer som gjorts och tidigare sammanställning från chefer som haft medarbetare på kurs.

Fojo har på olika sätt försökt avhjälpa problemet. År 2008 sjösattes något som kallades Så-skörda-projektet¹²⁹ där en enkät gick ut innan kurser om förväntningar och planering, och en annan enkät gick ut efter kurser för att studera graden av nöjdhet och rutiner för att tillvarata kunskaperna. Båda enkäterna gick ut till såväl kursdeltagare som arbetsledare. Svarsfrekvensen var dålig, men de inkomna svaren utförliga. Tanken var inte att utvärdera utbildningen, utan snarare få en bild av hur utbildningarna tillvaratogs och förvaltades på redaktionerna. Den som analyserat svaren konstaterar att en nyckel är att Fojo måste erbjuda stöd, arbetsmodeller och coaching till redaktioner som har medarbetare på kurs. Personliga handlingsplaner är en sak som diskuteras i analysen, och man konstaterar också att *arbetsledarna inte verkar ha ansträngt sig för att förvalta deltagarnas kunskaper* (min betoning).

Sedan 2017 har uppföljningar av liknande slag gjorts till mediechefer, via mejl, med förfrågan om de vill ha tips på hur de skulle ta tillvara sina medarbetares nyvunna kunskaper. Någon förändring från Så-skörda-projektet 2008 jämfört med idag kan inte ses. Såväl kursdeltagare som chefer vittnar om att kunskap ofta inte tas tillvara, och att den som varit på kurs ganska omedelbart faller tillbaka i gamla hjulspår. Några av de intervjuade fick dåligt samvete när jag ringde och ställde frågan om hur kunskaper tas tillvara, men menade att det också var bra med pressen som telefonsamtalet utgjorde, att det gjorde hen tvungen att reflektera. Redan i

---

¹²⁹ Intervju med Kronmarker (2021); *Kommentarer till så-skörda-rapporten efter tre kurser* (2008).

Så-skörda-projektet konstaterades att personlig kontakt från Fojos sida väckte nya tankar, och nuvarande anställda på Fojo pekar på samma sak.¹³⁰

Några exempel från senare år som visar olika grad av engagemang följer här:¹³¹

Helt ärligt har jag inte funderat på detta! Tänker att det alltid är bra med utbildning och att allt reportrarna lär sig kan komma till användning någon gång.

Men det vore förstås väldigt bra med lite mer detaljerad info om hur de nyvunna kunskaperna kan omsättas i jobb :)

Tar tacksamt emot tips på mailen!

Nyhetschef på dagstidning, december 2016

Vi på hemmaplan har fått en väldigt entusiastisk genomgång av NN och NN från kursen. Det var en riktig nytändning och väldigt bra att de två kunde gå samtidigt.

Två större jobb som de arbetade med under kursen är inplanerade så de känns klockrent.

Det som brukar vara svårt med ny kunskap brukar vara att inte falla tillbaka i gamla hjulspår och där skulle jag vara tacksam för goda råd.

VD på tidskrift, januari 2020

Hej. Nej, jag har inte funderat över hur vi ska dra nytta av medarbetarens nya kunskaper. Han sökte faktiskt kursen utan min vetskap. Men vi har ett "öppet hus" för alla anställda den 7 februari, som handlar just om utbildningar vi har genomgått. Då han kan redovisa vad han har lärt sig.

Ni får gärna bistå mig med idéer! Jag ska försöka få till bättre rutiner kring fojo-kurserna, eftersom medarbetarna inte alltid söker i samråd med oss.

Chefredaktör på dagstidning, januari 2018

Hej, jag har förstås pratat med NN innan hon äkte i väg till Kalmar om hur en utveckling av hennes (iofs redan mycket drivna) porträttskrivande ska utnyttjas. Hon har fått i uppdrag att göra ett genomarbetat möte till nästa nummer av tidningen. Sedan hoppas jag att kursen har gett henne verktyg att även göra djupa

---

¹³⁰ Intervju med Andersson (2021).

¹³¹ Exempelen kommer från åren 2016–2021, från flera olika slags kurser.

porträtt i det mindre formatet. Och att hon kommer att utmana de vanliga formerna när vi pratar idéer. Jag hör av mig om NN och jag kör fast när vi pratar om fortsättningen.

Redaktionschef på tidskrift, augusti 2016

Från och med hösten 2021 skickas mejlet till arbetsgivaren ut på respektive kurs tredje dag, med tips på hur de ska kunna ta tillvara kunskapen som kursdeltagarna har med sig hem:¹³²

- Låt din medarbetare hålla en kort presentation för kollegerna om kursen så snart det är möjligt (bra med färsk kunskaper och inspiration).
- Gör en kort intervju med medarbetaren om vad kursen gett, spela in och dela med kollegerna.
- Be henne/honom sammanställa de viktigaste lärdomarna i punktform, dela med övriga på redaktionen.
- Undersök tillsammans med medarbetaren vilka möjliga jobb ni kan göra och utveckla som ett resultat av kursen.
- Låt medarbetaren själv ta fram en minikurs på innehållet och anpassa efter era egna behov.

Några arbetsgivare har tackat för tipsen, men responsen har inte varit omfattande. Precis som tidigare i Fojos historia, har responsen genomgående varit positiv men sval.

Oavsett om det är Fojos eller redaktionernas problem att kunskap inte tas tillvara, *blir* det Fojos problem om arbetsgivarna inte ser nyttan med att ha medarbetare på kurs hos Fojo. Samtidigt är det naturligtvis inte rimligt att det är Fojo som på något sätt ska vara ansvarig för vad som sker efter avslutad kurs – det måste vara arbetsgivarens ansvar. Som ett led i en allmän plan för kompetensförsörjning måste det vara möjligt att diskutera Fojos kurser på redaktionen, även om kollektivavtalet stadgar att det är den enskildes rätt att välja sin egen fortbildning.

Att fortbildning av journalister behövs råder inget tvivel om, vare sig bland dem som intervjuats eller tidigare studier. Mer än hälften av de svarande i Grävfondens rapport menade att de inte fått någon journalistisk fortbildning alls 2019, och en lika stor andel kände inte till reglerna i SJF:s kollektivavtal om kontinuerlig kompetensutveckling.¹³³

---

¹³² Intervju med Bergman (2021) respektive Forsberg (2021).

¹³³ *Allt mindre tid för grävande journalistik* (2021).

5. Jourhavande Fojo

Inom ramen för Fojos verksamhet finns fem jourer. I samtliga fall finns resurser online, med tips, mallar, länkar, vanliga frågor med svar etc., och i tre av fallen ges också möjlighet att kontakta experter för att diskutera de respektive frågorna med. Värt att nämna är också att Fojo är involverad i motsvarande jourverksamheter i andra länder, exempelvis finns en offentlighetsjour i Bangladesh och en faktajour i Zimbabwe.¹³⁴

5.1 Offentlighetsjouren

Via Offentlighetsjouren kan den som önskar få hjälp med frågor som rör offentlighet och sekretess. Förutom att det erbjuds frågor och svar kring hur lagrummet ser ut för offentlighetsprincipen återfinns länksamling, goda råd, register över hur man hittar statistik, mallar för överklaganden, vägledande rättsfall och liknande.¹³⁵

Vid kontakt med Offentlighetsjouren kan den enskilde få allt från rådgivning till hjälp att överklaga. Offentlighetsjouren är den äldsta av jourerna, den startade 2014, och antalet ärenden är relativt stabilt på ungefär 200 per år (figur 6). Ett tydligt uppsving kan ses 2016, då Offentlighetsjouren deltog på Grävseminariet och delade ut flygblad samt fick presenterat verksamheten i en föreläsning som sedan sändes i SVT.¹³⁶ Sett till antalet besök på Fojos sajt, står Offentlighetsjouren för sju procent år 2021, motsvarande drygt 2 300 besök.

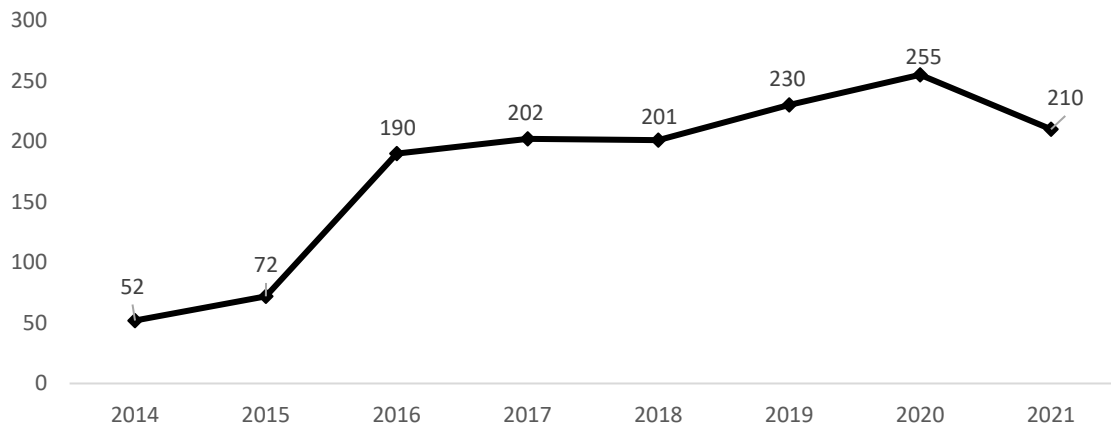
¹³⁴ Fojos verksamhetsplan 2018.

¹³⁵ www.fojo.se/verktyg-for-journalister/offentlighetsjouren (2021).

¹³⁶ *Verksamhetsberättelse för Offentlighetsjouren* (2016; 2017).

Figur 6. Antal ärenden inom Offentlighetsjouren 2014–2021

Offentlighetsjouren sköts av Mats Amnell, som till vardags arbetar som reporter på Sydsvenskan men också håller kurser på Fojo samt ägnar en dag per vecka åt Offentlighetsjouren.¹³⁷ Ärendena som kommer in till Offentlighetsjouren varierar inom ramen för offentlighet, sekretess och meddelarskydd. Det kan röra utredningar av olika slag som en journalist blir nekad att få ut, möjligheten att få ut mejl, förundersökningar, orosanmälningar, förlikningsavtal, personalärenden, sekretessförbehåll ... listan kan göras lång. De som ber om hjälp är vanligen svenska journalister, men även utländska journalister, journaliststudenter och släktforskare hör av sig.¹³⁸

Många myndigheter ändrar sig direkt och lämnar ut material när den enskilde journalisten återkommer med goda argument, och någon anmälan behöver inte göras. Ibland bedömer Amnell att det är meningslöst att driva fallet eftersom handlingarna omfattas av sekretess, och i ytterligare andra fall hjälper Amnell till med anmälan till kammarrätten eller JO. Av de 210 fallen från 2021 fick journalister hjälp med överklagande till kammarrätten i 41 fall, och i ytterligare sex fall att göra anmälningar till JO. I 19 fall har journalister fått helt eller delvis rätt i kammarrätten, men en del ärenden

¹³⁷ Intervju med Amnell (2021).

¹³⁸ *Verksamhetsberättelser för Offentlighetsjouren* (2016; 2017; 2018; 2019; 2020; 2021).

ligger kvar hos kammarrätten och JO för avgörande. Flera journalister erbjuds hjälp att överklaga men väljer att avstå.¹³⁹

Att använda Offentlighetsjouren är kostnadsfritt, och över tid har Amnell byggt en egen bank med texter som går att klippa och klistra från, vilket innebär att ärenden går allt fortare att hantera. Att arbeta med likartade frågor över en längre tid gör också att den egna kunskapen hela tiden byggs på, och man lär sig mycket utantill.¹⁴⁰

Utöver rådgivning och hjälp med överklagan, håller Offentlighetsjouren/Amnell föreläsningar om offentlighet och sekretess. Under 2020 var detta sparsamt på grund av pandemin, men innan pandemin (2016–2019) och år 2021 skedde det omkring tiotalet gånger per år, på journalistutbildningar, i frilansgrupper och på enskilda medier.¹⁴¹

5.2 Demokratijouren

Demokratijouren är ett förebyggande arbete som från början drevs av Fojo på uppdrag av regeringen inom ramen för handlingsplanen *Till det fria ordets försvar*. Beslutet om Demokratijouren togs 2017, och verksamheten kom igång 2018. Det är en webbaserad kunskapsbank, inklusive en helpdesk, med fokus på stöd kring hot och hat i det journalistiska arbetet.¹⁴²

Fojo gjorde initialt en omfattande kartläggning av kunskapen kring hot och hat, bland annat genom samtal med forskare, branschorganisationer, samhällsaktörer och via deltagande i seminarier. Därefter byggdes den digitala kunskapsbanken upp med handfasta råd, och presenterades under en rad offentliga arrangemang som Grävseminariet, pressfrihetens dag och i Almedalen. I den första delrapporten identifierades ett antal specifika problemområden med förslag på lösningar:¹⁴³

1. Att en samlad bild med konkreta och aktuella fakta om tillståndet för svensk pressfrihet och påverkan av journalister saknas
2. Att polisen behöver hitta former för att hjälpa journalister i förebyggande syfte

---

¹³⁹ *Verksamhetsberättelser för Offentlighetsjouren* (2016; 2017; 2018; 2019; 2020; 2021).

¹⁴⁰ Intervju med Amnell (2021).

¹⁴¹ *Verksamhetsberättelser för Offentlighetsjouren* (2016; 2017; 2018; 2019; 2020; 2021).

¹⁴² Konstitutionsutskottets betänkande 2018/19:KU29 respektive 2019/20:KU14; SOU (2020:56)

¹⁴³ *Demokratijouren. Medieinstitutet Fojos insatser för att stärka och stötta journalister utsatta för hat och hot. Delrapport 1* (2018).

3. Att opinionsbildande journalister och ledarskribenter är i behov av akut stöd
4. Att en begynnande polarisering inom mediebranschen är kontraproduktivt när det gäller att arbeta mot påverkan
5. Att stora samhällsinsatser krävs för att bekämpa kvinnohatet
6. Att journalister i allmänhet behöver utbildas inom personlig säkerhet, informationssäkerhet och mental beredskap
7. Att redaktörer väljer bort besvärliga jobb för att de inte kan garantera frilansares säkerhet
8. Att samhället tydligt behöver markera mot det oacceptabla i att hot, hat och våld utövas mot journalister
9. Att det saknas en oberoende samhällsinstitution som långsiktigt följer utvecklingen av pressfrihet

Många aktörer, däribland MSB och Säkerhetspolisen, har konstaterat att hoten och hatet mot journalister ökat, och syftet med Fojos kunskapsbank har varit att ge handfasta råd och tips, inte minst i relation till ovanstående identifierade områden, samt specifika satsningar för frilansare. Listan på genomförda aktiviteter är mycket lång och innehåller allt från deltagande i panelsamtal till inspelade filmer och en antologi.¹⁴⁴ Att erbjuda gratis föreläsningar inom området till blivande journalister har också varit en del av arbetet.¹⁴⁵

Demokratijouren online är uppbyggd som en verktygslåda där det ges exempel på hur man kan hantera näthat, ofredande, olaga hot, stalking och misshandel. Den digitala säkerheten går igenom, liksom hot- och riskbedömningar. Mallar och länksamling finns samlad, och helpdesken bistår med tips på expertis dit den sökande kan vända sig, en slags kontaktinformation.¹⁴⁶ Antalet besök online är emellertid måttligt, knappa 800 under 2021.

De åtgärder som 2019 identifierades var många, bland annat behovet av uppsökande verksamhet, en utökad kunskapsbank, riktad utbildning kring digital säkerhet och säkerhetsutmanande uppdrag, att inlemma hanteringen av hot och hat i det ordinarie kursutbudet, initiera ett nätverk för journalister, synliggöra journalisters utsatthet och anordna lokala

---

¹⁴⁴ www.fojo.se/lanseringen-av-antologi-om-hat-och-hot-i-svensk-journalistik (2021).

¹⁴⁵ *Demokratijouren. Medieinstitutet Fojos insatser för att stärka och stötta journalister utsatta för hat och hot. Slutrapport* (2019).

¹⁴⁶ www.fojo.se/verktyg-for-journalister/demokratijouren (2021).

utbildningstillfällen.¹⁴⁷ Ansvarig projektledare för Demokratijouren pekar särskilt på betydelsen av att komma ut på redaktionerna och prata om tryggheten, såväl den fysiska som den mentala. Det är en utmaning eftersom det dels är en obehaglig fråga, dels finns ibland en viss machoinställning på redaktionerna. Samtidigt är det en viktig arbetsmiljöfråga.¹⁴⁸ Att frågan uppfattas som obehaglig kan möjligen vara en förklaring till att antalet besök online är förhållandevis få.

Första åren finansierades satsningen av Kulturdepartementet, och när de sedan inte hade möjlighet till fortsatt finansiering har uppdraget delvis finansierats först av Statsrådsberedningen och därefter Arbetsmarknadsdepartementet.¹⁴⁹

5.3 Faktajouren

Faktajouren föreslogs 2017 starta som ett kunskapscenter där journalister skulle stöttas mot felaktigheter online. Tanken var att centret skulle följa forskning och utveckling av metoder, föra dialog, stödja medier som bedrev faktakoll, arrangera utbildningar och evenemang. Med stöd från Anne-Marie och Gustaf Anders stiftelse för medieforskning kom satsningen igång 2018.¹⁵⁰

Även MSB, Myndigheten för samhällsskydd och beredskap, identifierade problematiken med informationspåverkan och ett samarbete med Fojo kom till stånd 2019. Samarbetet byggde på att ordna utbildningar för journalister, baserat på material som tagits fram av MSB som var riktat till kommunikatörer om informationspåverkan. Materialet anpassades till journalister, och utbildningarna hölls utanför Fojos ordinarie utbud, på redaktionerna. Såväl praktisk som teoretisk kunskap skulle förmedlas och målet var att journalisterna skulle lära sig känna igen och kunna hantera desinformation. 14 redaktioner blev inbjudna, och nio tackade ja. Förutom informationspåverkan, togs hot och hat samt fact-checking upp under

---

¹⁴⁷ Demokratijouren. *Medieinstitutet Fojos insatser för att stärka och stötta journalister utsatta för hat och hot. Slutrapport* (2019).

¹⁴⁸ Intervju med Andersson (2021).

¹⁴⁹ Intervju med Forsberg (2022).

¹⁵⁰ *Att möta informationspåverkan. En Fojo-utbildning för svenska journalister som ges på uppdrag av Myndigheten för samhällsskydd och beredskap, MSB* (2019); *Ett svenskt kunskapscenter för att hantera felaktigheter på internet* (2017).

utbildningsdagarna, då båda dessa hänger intimt samman med informationspåverkan.¹⁵¹

Faktajouren online består 2021 av fyra delar. Inspiration med hjälp av inspelade intervjuer, fördjupning med lästips, presentation av en samling faktagranskningar som gjorts i Sverige, och sist men inte minst: en verktygslåda. Verktygslådan är konkret och behandlar bland annat hur man kartlägger och analyserar Facebookgrupper, arbetar med geodataanalys, analyserar historiska väderdata, hanterar statistik och sökningar online i olika avseenden.¹⁵²

Antalet unika besökare för Faktajourens finns inte för 2021, men 2020 var det nästan 8 500, flest av alla jourerna. Fact-checking är vintern 2021/2022 det som efterfrågas allra mest av Fojos resurser inför valåret 2022.¹⁵³

5.4 Frilansakuten

Frilanshandboken, skriven av Mikael Bergling och Fredrik Nejman, utkom första gången 2011, och har sedan utkommit i reviderade utgåvor. I samarbete med Fojo driver de Frilansakuten, och utöver det ger de kurser och ordnar andra aktiviteter för frilansare. På sajten Frilansakuten återfinns det mesta som rör frilansande, allt från företagsformer och ekonomi över hur man säljer sig själv och sitt material till vad man ska göra om man utsätts för hot. Blanketter, inspirationsintervjuer och möjligheter att kontakta författarna återfinns också.¹⁵⁴ Under åren 2015–2020 hölls även kurser inom ramen för frilansverksamhet.¹⁵⁵

---

¹⁵¹ Att möta informationspåverkan. En Fojo-utbildning för svenska journalister som ges på uppdrag av Myndigheten för samhällsskydd och beredskap, MSB (2019).

¹⁵² www.fojo.se/faktajouren (2021).

¹⁵³ Intervju med Forsberg (2022).

¹⁵⁴ www.frilansakuten.se (2021)

¹⁵⁵ Med undantag av 2019. Intervju med Bergman (2021) respektive Forsberg (2022).

5.5 EU-kollen

EU som organisation är komplex, och något som journalister – och antagligen alla andra – tycker är svårt att förstå. En nyligen utgiven bok från Institutet för mediestudier har den talande titeln *När besluten drog till Bryssel stannade journalistiken hemma*.¹⁵⁶

Fojo har vid sidan av jourerna en sajt betitlad EU-kollen, där det finns en EU-wiki med basfakta om hur EU fungerar, och en hel del aktuella frågor med stor spridning, allt från klimat- och miljöfrågor till sommartidens vara eller icke vara. Därtill finns tips på vem man kan kontakta, problem att undvika och tips på länkar och litteratur.¹⁵⁷

EU-kollen hade 5 815 unika besökare 2021, vilket gör den till den näst mest använda jouren efter Faktajouren.

---

¹⁵⁶ Truedson (red) (2020).

¹⁵⁷ www.eu-kollen.se (2021).

6. Slutsatser och rekommendationer framåt

Fem frågeställningar har varit ledande i det här arbetet för att försöka utröna om det är möjligt att behålla – och utveckla – den position som Fojo har idag, i det framtida medielandskapet: 1) utbildningsutbud, 2) kursformat, 3) organisation, 4) övriga aktiviteter och 5) utvecklingspotential.

Utvecklingspotentialen återfinns dels i en diskussion om satsningar riktade mot branschen, dels i en framåtsyftande swot-analys.

Slutsatserna och rekommendationerna i detta kapitel bygger på allt material som redovisats i föregående kapitel, men också på de intervjuer som gjorts genom de frågor som varit framåtsyftande och inte redovisats tidigare i rapporten.

6.1 Utbildningsutbud med fingertoppskänsla

Begreppen *fingertoppskänsla* och *spetsigt utbud* återkommer flera gånger i intervjuerna, på lite olika sätt. Ett konkret exempel kan hämtas från tidskriftsvärlden, där man vet att kurserna från Fojo får fler anmälningar än kurser som arrangeras av andra – och kursutvärderingarna dessutom alltid är goda.¹⁵⁸ Historiskt har Fojo också varit duktig på att träffa rätt, och jämfört med de traditionella journalistutbildningarna är Fojo dessutom snabba.¹⁵⁹ Att Fojo över tid anpassat utbildningsutbudet efter medievärldens förändring är tydligt.

Att utbudet är både stabilt och anpassat är en annan sak som framkommer från intervjuerna, både från ansvariga och lärare. Även om planeringen har en halvårshorisont, är det alltid möjligt att sätta in korta kurser om behov uppstår. Å andra sidan finns det ett begränsat antal journalister i Sverige, och Fojo kan inte överproducera kurser utan det finns en gräns för omfattningen av kursutbudet.¹⁶⁰

Även om utbildningarna som ges är ”rätt” i allas ögon, är det ett problem att de inte alltid är välkända. Ett exempel kan hämtas från kurser som vänder sig till chefer. Dessa har ju krav på sig både underifrån och

---

¹⁵⁸ Intervju med Neld (2021).

¹⁵⁹ Intervju med Ek (2021), Olsson (2021) respektive Sättereie (2021).

¹⁶⁰ Intervju med Andersson (2021).

ovanifrån, och sällan någon att ventilera problem med. De behöver få tid att reflektera, och de behöver nätverk. Problemet är att de inte känner till att chefskurser finns hos Fojo. De som ändå gått chefskurser hos Fojo i stället för hos någon annan arrangör, har gjort det för att de fått tips om att kursen ges – de har inte själva sökt informationen från Fojo.¹⁶¹ Ett annat exempel handlar om en efterfrågan på att Fojo ska ge kurser i valbevakning och om hur Facebook-grupper kan bevakas eftersom de kan komma att avgöra valet. Och sådana resurser finns redan online på fojo.se.¹⁶² Det tycks alltså som att en del av de resurser som medieföretagen efterfrågar finns, men kunskapen om dem är inte tillräckligt spridd.

Och visst finns det önskemål om ytterligare utbud, ett utbud som inte självklart finns idag. Språk- och kulturkompetens är ett område där exempelvis Dagens Nyheter säger sig sakna kompetens. Kurser om hur det svenska samhället fungerar och om svenska språket skulle vara välkommet från hela branschen.¹⁶³ Å andra sidan har ett sådant initiativ nyligen startat i samarbete med bland andra SVT och Reportrar utan gränser, med stora möjligheter att utvecklas vidare inom branschen som helhet.¹⁶⁴

På ett övergripande plan anser i princip alla att Fojos kurser har ett bra innehåll även om det alltid går att önska sig ännu mer. Formerna för kurserna finns det däremot mer att säga om.

6.2 Kursformat – mot en tydligare differentiering?

Veckokurser är den del av verksamheten som varit mest stabil över tid, med 30–40 kurser per år. Därtill kommer uppdragsutbildning och regionala kurser som tycks ha getts mer ad hoc över tid, men att det ser så ut kan bero på att underlag inte finns sparad och att arkivet därför inte ger en rättvisande bild.

Redan vid starten av Fojo diskuterades kursformatet: antalet veckor, om det skulle vara ett eller flera avsnitt på kursorten, om det skulle finnas uppföljningskurser, om självstudier skulle ingå och så vidare.¹⁶⁵ De personer som intervjuats under hösten 2021 har haft mycket konstruktivt att

---

¹⁶¹ Intervju med Bergenström (2021).

¹⁶² www.fojo.se/faktajouren/verktygsladan/ (2021).

¹⁶³ Intervju med Carlsson (2021); Jönsson (2021) respektive Ågren (2021).

¹⁶⁴ Se www.fojo.se/utbildning/ny-kollega (2021).

¹⁶⁵ Samarbetskommitténs protokoll (18.4.1972; 25.4.1972).

säga om kursformatet, och kan sammanfattas i begreppen öppenhet och variation.

Veckokurser i Kalmar upplevs vara mycket värdefulla. Veckorna inspirerar, deltagarna lär sig nya saker samtidigt som de får en paus i vardagen som ändå har en tydlig yrkeskoppling. Alla hinner reflektera och utbyta erfarenheter, de bygger nätverk som ibland håller i årtal. Det är veckokurserna som gör Fojo unikt. Även om det är svårt att vara av med medarbetare en hel vecka så anser de flesta att det är viktigt att mötas över redaktions- och mediegränser. Ett exempel kan hämtas från Sveriges Radio där den genomsnittliga medarbetaren varit anställd i 17 år; då behövs kontakter med kollegor från andra redaktioner och ämnesområden för att få nya perspektiv.¹⁶⁶

Samtidigt är veckokurserna besvärliga, då de skapar planeringsproblem på redaktionerna. Kursformen blir också statisk, och passar inte nödvändigtvis allt slags innehåll. Erfarenheter från pandemitiden har dessutom visat att nödlösningar kan vara bra lösningar. Att exempelvis inleda en kurs med att ses online, därefter mötas i Kalmar – eller på annan plats – några dagar och sedan ha uppföljning online har visat sig funktionellt av flera skäl. Dels behöver kursdeltagaren inte vara borta en hel vecka från redaktionen, dels pågår mentala kognitiva processer i mellanrummet som bildas mellan gångerna man möts. Eftersom utbildning därtill är en färskvara, är uppföljning viktigt för att kursdeltagaren inte ska falla in i den vanliga vardagslunken efter avslutad kurs. Då kan redovisning av vad kursen ledde till på redaktionen också läggas in som en komponent, för att både ställa krav på kursdeltagaren och för att utbyta erfarenheter och idéer mellan kursdeltagarna.

Något som alla inblandade i grävkurserna vittnar om, är att det är en utbildning som ger mångdubbelt tillbaka om mer än en person per redaktion får gå kursen samtidigt. För en liten redaktion är det naturligtvis svårt att vara av med två journalister samtidigt, men med planering borde det inte vara omöjligt. Semestrar går att planera, det gör utbildningar också. Och sjukdomar går att hantera, då måste även utbildningar göra det. Kanske finns det en specifik tidpunkt då det är lättare än annars att släppa två medarbetare, till exempel i augusti då man kan behålla sommarvikarier någon eller några veckor extra? I så fall ska Fojo placera sådana kurser just

---

¹⁶⁶ Intervju med Carlsson (2021).

där. En mix mellan online- och fysiska möten är naturligtvis också en möjlighet för att underlätta redaktionernas planering.

Men det finns också en del kurser där det är viktigt att kursdeltagaren är den enda från sin redaktion, och ibland även den enda från sin region. Ett exempel på när det bara bör komma en person från en redaktion är kreativt skrivande. Sådana kurser bygger på individutveckling och då är det skönt att slippa konfronteras med bedömare från hemmaredaktionen. Ifråga om ledarskurskurser ska kursdeltagarna helst inte komma från samma ort/region eftersom man på grund av konkurrens kanske inte vågar avslöja saker om sin hemmaredaktion. Samma resonemang kan appliceras på grävkurser, med deltagare från konkurrerande redaktioner.

I princip alla menar att det viktigt att hålla fast vid digitala kurser även efter pandemin. Fojo kan då använda sina resurser effektivt, deltagarna och lärarna slipper resor vilket förbilligar, och digitaliseringen ger möjlighet till ett upplägg som är mer utdraget i tid och därmed enklare att planera för redaktionerna samtidigt som deltagarna kanske inte ramlar tillbaka i gamla hjulspår lika lätt.

Det finns fler alternativ än att hålla kurser i Kalmar eller online. Att ha seminarier och kurser i andra städer kan vara nog så viktigt. Resepolicys och långa avstånd gör annars att deltagande kan hindras. Något som också underlättar för redaktioner är att ha kurserna på plats i huset, dvs uppdragsutbildning. Eftersom det är svårt att driva förändring ensam, efterfrågas utbildningar som satsar på såväl redaktioner som ledningen, för mediehuset som helhet. Det gäller exempelvis grävkurser.

Ingenting av ovanstående är nytt för Fojo, utan alltsammans görs redan. Frågan är möjligen med vilken systematik det görs, och med vilken systematik det *kan* göras när pandemin en dag är dämpad – om än inte utrotad.

6.3 En funktionell organisation

Många vittnar om att Fojo är en funktionell organisation som betytt mycket för journalistiken i Sverige. Samtliga hoppas och – nästan alla – tror att Fojo finns kvar om 5–10 år. Fojo är en organisation som förändrats och utvecklats i takt med tiden, både ifråga om utbildningsutbud och övriga aktiviteter. Samtidigt har det funnits en stabilitet i över ett halvt sekel genom att kursdeltagare får åka till Kalmar en vecka eller två och fördjupa

sig i journalistik. I Fojos DNA finns förmågan att göra mycket för en liten peng, som en tidigare anställd uttryckte det.¹⁶⁷

Fingertoppskänslan för kursinnehåll är redan nämnd ovan, och den tyder naturligtvis på att medarbetarna på Fojo har god kontakt med branschen och vet vad som behövs. Lokalerna i Kalmar är funktionella, och nyligen fick man också ordentliga lokaler i Stockholm där det är möjligt att hålla kurser.

Fojo har ett advisory board, och är på väg att skapa ytterligare två grupperingar för att få input i verksamheten. Möjligen vore det relevant att skapa någon form av större sammanslutning som inte syftar till att Fojo ska få input, utan som syftar till Fojos output, till möjligheter att få berätta om verksamheten. Det skulle kunna vara ett slags branschråd – och nu fokuserar jag enbart på den svenska verksamheten – med personer som kan fungera som ambassadörer för Fojo. Chefer på olika nivåer ifrån olika slags mediehus vore en möjlighet, eftersom de dels borde få ut något av att träffa varandra om programmet är det rätta, dels bör lära sig mer om Fojos verksamhet för att kunna ta hand om sina medarbetare som kommer hem till redaktionerna med nya kunskaper. Chefer skulle även kunna göras mer proaktiva om fler kontaktytor mellan Fojo och redaktionsledning byggs upp.

En tätare kontakt med branschorganisationerna är en annan möjlighet, då det absolut finns ett intresse från deras sida. Fojo uppfattas som en part som står nära arbetstagarna, journalisterna, och ur ett historiskt perspektiv har det varit så. Men det är inte så längre, utan det är journalistiken, inte journalisterna, som står i fokus för Fojos verksamhet.¹⁶⁸ Att närma sig arbetsgivarsidan i mediebranschen är därför en möjlighet, särskilt som Fojo fortfarande idag upplevs ha en relativt nära koppling med SJF.

Det kan dessutom vara så att kollektivavtalet mellan Medieföretagen och SJF *inte* är optimalt ur Fojos perspektiv. När Fojo vill satsa på journalistiken snarare än journalisterna, vore det eventuellt bättre om skrivningen i kollektivavtalet statuerade att arbetsgivare och arbetstagare ska vara överens om vilken utbildning den enskilde behöver hos Fojo.¹⁶⁹

---

¹⁶⁷ Intervju med Ek (2021).

¹⁶⁸ Detta framkommer i såväl intervjuer som årsberättelser: *Our Story* (2017; 2018; 2019; 2020).

¹⁶⁹ Detta är en fråga som lyftes av såväl verksamhetschef Kersti Forsberg (2022) som utvecklingschef Lars Tallert (2022).

6.4 Övriga aktiviteter – en viktig del av portföljen

Flera av de intervjuade pekar på betydelsen av de tematiska resurserna, dvs jourerna. Det ger möjlighet till hands-on-stöd på ett annat sätt än enstaka kurser och de är mycket användbara i undervisningen på journalistutbildningarna – och genom att de används där lär sig studenterna dessutom att Fojo finns och vänder sig förhoppningsvis dit även sedan de lämnat utbildningen. Dessutom är den här typen av resurser användbara för alla typer av redaktioner, och statistiken kring användningen av jourerna pekar på att de används.

Sveriges Radio, Sveriges Television och Dagens Nyheter har emellertid interna resurser som liknar jourerna, men menar att det ändå är bra att de finns för andra – och dessutom håller de uppe Fojos egen kompetens på området.¹⁷⁰

Flera av tjänsterna, som *Fojo Academy* eller *Fojo på 40*, är så nya att de inte är möjliga att utvärdera, men eftersom det är onlinetjänster är det enkelt att följa upp dem och självklart ett effektivt sätt att använda resurser om tjänsterna används.

En sak som inte nämnts tidigare är den bokutgivning som Fojo också har. Den är inte så omfattande, men funktionell i relation till kursutbudet.¹⁷¹ När det kan gynna journalistiken och/eller Fojo, är det något som Fojo gärna satsar på.¹⁷²

6.5 Intensifierade insatser mot branschen

Trots att Fojo funnits i ett halvt sekel finns en ibland förvånande okunskap om vad Fojo gör, och det gäller särskilt sådant som inte är veckokurser i Kalmar. Fojo är för många detsamma som just veckokurser i Kalmar.

En känsla som inte går att komma ifrån efter att ha pratat med trettioalet branschrepresentanter är att många mediechefer abdikerat. De har accepterat att en Fojo-utbildning är ett trevligt avbrott i vardagen för medarbetarna, men lite stökigt för redaktionen, och har accepterat att den enskilde journalisten har möjlighet att själv välja sin fortbildning, och låter det vara så utan att prata vidare om det. Abdikationen gäller också hur nya

¹⁷⁰ Intervju med Carlsson (2021); Jönsson (2021) respektive Olsson (2021).

¹⁷¹ Se Citron m fl (2014); Gustafsdotter (2019); Holmström (2004); Kronmarker (2016); Nejman & Bergling (2018) respektive Segeholm (2019).

¹⁷² Intervju med Forsberg (2022).

kunskaper (inte) tas omhand. Med tanke på den intensitet som nyhetsverksamheten har idag och vars förändring varje redaktion hanterat, finns uppenbart såväl kunskap som kapacitet att ta hand om förändring – men när det gäller att ta hand om ny kunskap som enskilda medarbetare tillskansat sig så gör man inte det.

Bland de intervjuade finns emellertid förslag på hur man kan ta hand om kunskapen, och – som nämnts ovan – Fojo gör redan en hel del för att underlätta processen. En del av det som efterfrågats av intervjuade chefer är sådant som Fojo redan gör, exempelvis att skicka information till närmaste chef direkt i anslutning till antagning – men om mejlen inte öppnas får chefen ändå inte kunskap om det.

En sammanställning av sådant som framkommit i intervjuerna finns listat i figur 7. Huvudpoängen med att göra en lista av olika åtgärder som är möjliga att genomföra från Fojos respektive arbetsgivarens sida är att ge inspiration för att komma bort från slumpmässigheten i hur kunskaper tas tillvara.

Figur 7. En sammanställning av vad Fojo respektive arbetsgivaren kan göra för att ta tillvara nyvunna kunskaper hos medarbetare

Fojo	Arbetsgivaren
<ul style="list-style-type: none"> * Skapa underlag för redaktionsledningarna att använda vid medarbetarsamtal * Kräva intyg från närmaste chef att medarbetaren kan gå kursen * Be om motivering i ansökan om hur kunskap ska spridas vidare internt * Skicka information till närmaste chef vid antagning: schema och kursinnehåll * Avsluta kurser med kort skriftlig självreflektion som skickas till arbetsgivaren * I schemat lägga in att kursdeltagaren stämmer av med redaktionen under kursens gång * Ha en digital uppföljning ett tag efter kursen med kursdeltagaren – vad blev det för resultat? * Medarbetaren kan under kursens gång ta fram egen minikurs för att kunna dela de viktigaste insikterna på redaktionen * Skicka med ett underlag, t ex i form av ppt-bilder, som kursdeltagaren kan visa ledning och kollegor * Differentiera kursutbudet så att det finns flera alternativ till veckokurser * Skicka nyhetsbrev 	<ul style="list-style-type: none"> * Kommunicera om utbildningar på redaktionen * Visa intresse för medarbetares engagemang för att lära sig nya saker * Skapa utrymme så att medarbetare som varit på kurs inte direkt faller in i gamla hjulspår – t ex genom att avsätta viss tid med krav på resultat * Ha koll på vilka kurser som ges på Fojo och av andra utbildare * Systematiskt använda medarbetarsamtal för att diskutera medarbetares fortbildning * Ordna bemanning så att medarbetare inte tvekar att gå på kurs pga att kollegorna får bära större arbetsbörda * Aktivt delta i det projekt som medarbetaren ska arbeta med under kursens gång – ta vara på den initiala entusiasmen * Be om de bästa tipsen som alla på redaktionen kan ha nytta av * Skapa mötesstruktur på veckobasis där medarbetare som varit på kurs får göra en kort redovisning, stående punkt t ex varje fredag * Läs nyhetsbrev

Förslagen som återfinns på Fojo-sidan i figur 7 handlar i mångt och mycket om att ställa krav på kursdeltagarna och att informera arbetsgivarna, och kan fungera olika väl för olika slags kurser. Det som återfinns på arbetsgivarsidan är mer angeläget, och kräver mer nytänkande och engagemang. På vissa redaktioner görs redan mycket av det som listas, men förvånansvärt många pekar också på att de faktiskt inte gör någonting särskilt alls. Det kan inte betecknas som något annat än ett slöseri med resurser.

Att kommunikation saknas kring fortbildningsfrågor vittnar många om. Någon menar att om den som varit på kurs inte delger sina kunskaper till kollegorna efteråt, finns en viss risk att man som chef får en negativ inställning till kurserna i sig. På motsatt sätt vittnar kursdeltagare – och många lärare, chefer och anställda har varit kursdeltagare – att ingen är intresserad av vad de har att berätta när de kommer hem efter en vecka i Kalmar.

Flera vittnar om att man saknar en struktur för att ta hand om kunskaperna. Men strukturer går att skapa. De måste antagligen se olika ut på olika redaktioner, men inte ens på en liten redaktion är det en omöjlighet. Att hålla sig uppdaterad om vad som sker hos Fojo, inte minst inför medarbetarsamtal, borde borga för att både rätt utbildning söks, och att rätt medarbetare söker den. Redaktioner är slimmade idag, men när medarbetare vittnar om att de inte söker kurser för att de inte vill lägga ytterligare bördor på sina kollegor bör det kunna avhjälpas, dels genom ett kursutbud som inte kräver att medarbetaren är borta en hel vecka, dels genom viss planering. Att någon ska gå en kurs kan inte komma som en total överraskning – som exempelvis sjukdom kan göra – eftersom alla chefer får information om det.

Om krav ska ställas på Fojo att engagera sig i implementeringsprocessen på redaktionen, så måste motsvarande krav ställas också på arbetsgivaren. Redovisning från kurser, tips till redaktionen, miniföreläsningar etc. går att kräva av en medarbetare som gått på en utbildning.

En utmaning för Fojo kan vara att det blir färre aktörer på marknaden i och med konsolideringen av medieföretag. Samarbeten och stora koncerner gör att journalister får tillgång till ett stort kontaktnät, och att koncernerna kan driva internutbildningar på ett nytt sätt. En strategisk satsning på uppdragsutbildningar känns därför rimlig att föreslå inom ramen för intensifierade insatser mot branschen.

Sammanfattningsvis behöver Fojo vara mer offensiv mot branschen i bred bemärkelse. Alla känner till Fojo, men mångas bild av Fojo är den som beskriver vad Fojo var för ett, två eller tre decennier sedan. Och Fojo är delvis en helt annan verksamhet idag.

6.6 En swot-analys

En swot-analys är en god hjälp för att spalta upp styrkor (strengths), svagheter (weaknesses), möjligheter (opportunities) samt hot (threats). I figur 8 finns därför en sådan, där själva swot:en baseras på det omgivande medielandskapet, de intervjuer som gjorts samt diskussioner i referensgruppen för hela projektet. Styrkor och svagheter brukar normalt hänföras till interna faktorer, medan möjligheter och hot hänförs till externa faktorer – men ibland går det i vartannat.

Det första som är slående i swot-analysen är att det går att identifiera otroligt många styrkor och möjligheter för Fojo. Det är en stabil, funktionell och uppskattad verksamhet. Eftersom journalistiken i dagens samhälle är viktigare än någonsin, och dessutom mer utsatt än någonsin, är fortbildning av journalister viktig, och där är Fojo landets viktigaste aktör.

Samtidigt som det finns stabilitet, finns det också flexibilitet i organisationen. Men flexibilitet är något som finns stora möjligheter att utveckla ytterligare. Det gäller exempelvis uppdragsutbildning och mer kommunikation med branschen – och då inte minst arbetsgivarsidan.

Figur 8. En swot-analys för Fojo

Styrkor	Svagheter
<ul style="list-style-type: none"> * Fojo starkt varumärke bland journalister * Fantastiska kursutvärderingar * Historiskt stabil finansiering * Funktionella utbildningar * Ändamålsenliga lokaler * Bra och funktionell arbetsplatskultur * Välutvecklad pedagogik * Journalistik viktigare än någonsin för att motverka hotet mot demokratin * Flexibel organisation * God fingertoppskänsla * Företaget betalar boende för kursdeltagare = engagemang * Välutbildad personal * Närhet till forskning, bl a <i>En ifrågasatt demokrati</i> vid Lnu * Tagit fram en strategi för att främja hållbar journalistik * Sedan 2021 nya kurslokaler i Stockholm 	<ul style="list-style-type: none"> * Chefer ser inte relevansen med fortbildningen * Ekonomiskt krävande för deltagande företag * Lokaliseringen i Kalmar gör att tongivande stockholmsjournalister inte bryr sig * Ej systematiserat och kommunicerat effekter av utbildningarna * Redovisningen av anslaget är helt fokuserad på kursverksamheten, vilket gör det svårt att utveckla andra verksamheter * Företag betalar boende för kursdeltagare = inte längre gratis * Svårt att mäta långsiktiga effekter * Över tid färre deltagare per kurs – varför? * Svårigheter att nå vissa journalister, bl a unga och journalister med utländsk bakgrund * Kursledarna är vita och medelålders * När inte ut med jourverksamheterna

<p>* Ger ut egen litteratur inom journalistik</p> <p>Möjligheter</p> <ul style="list-style-type: none"> * Utveckla uppdragsutbildning på olika nivåer * Utveckla digitala lösningar för kursverksamhet * Mer/annan/bredare marknadsföring * Mer uppföljning och systematisering av resultat från såväl enskilda deltagare som kurser * Referensgrupp med fler deltagare än idag * Större krav på deltagarna och chefer för att kunskapen ska tas tillvara och leda till bättre journalistik * Kollektivavtalet luckras upp * Bidra till långsiktiga lärprocesser i företagen genom uppdragsutbildning * Långsiktiga engagemang genom uppdragsutbildning leder till stabilare finansiering * Mångfald på redaktionerna kan utvecklas till en profilfråga * Utveckla samarbete mellan den Sverigebaserade och den internationella verksamheten – kan ge synergieffekter och locka fler/andra slags kursdeltagare * Starkare anknytning till forskning * Nya chanser att koppla ihop journalistik och hållbarhet 	<p>Hot</p> <ul style="list-style-type: none"> * Förändrade politiska förutsättningar kan leda till ekonomiska neddragningar/nedläggning * Universitetens distanskurser konkurrerar * Hot & hat leder till att journalister lämnar yrket * Tillräckligt god teknisk kunskap? * Ytterligare neddragningar på redaktioner = färre utbildningsmöjligheter * Kollektivavtalet luckras upp * Konsolidering = koncernerna klarar av utbildningen utan Fojos hjälp * Journalisters status minskar
---	--

Svagheter och hot finns naturligtvis också. En del av svagheter kan möjligen avhjälpas med mer kommunikation, exempelvis till chefer som har medarbetare på kurser. Frågan är emellertid hur kommunikationen ska gå till, för den finns redan. Men den har kommit att bli en monolog i stället för en dialog.

Något som troligen skulle fungera är att Fojo använde telefon i stället för mejl, eftersom mejl klickas bort och inte läses. Å andra sidan skulle det vara en mycket kostsam lösning, och just därför kanske inte en funktionell lösning, i alla fall inte på ett generellt plan. För specifika insatser, däremot, skulle det vara möjligt.

Hoten är svårast att hantera, det är faktorer som Fojo knappast kan påverka. Det Fojo kan göra, är att identifiera dem och förhålla sig till dem.

Att kollektivavtalet luckras upp kan vara både en möjlighet och ett hot. Det ensidiga fokus på journalisters valmöjlighet är inte bra, men att Fojo har en särställning som fortbildare är det. I anslutning till det, är det största hotet antagligen att koncernerna i allt större utsträckning satsar på

internutbildningar där de själva kan styra över vem, vad och när. Där bör Fojo försöka se till att bli en självklar partner – och med de styrkor och möjligheter som Fojo har, borde det inte vara en omöjlighet.

6.7 Slutord

I de internationella projekten som Fojo driver, krävs återkommande och genomgripande utvärderingar på ett annat sätt än i den svenska verksamheten.¹⁷³ Man arbetar då efter RBM-modellen, resultatbaserad styrning (se figur 9). Det innebär att konkreta resultat av de aktiviteter som Fojo initierar ska kunna mätas, helst i någon form av effektkriterier.

Figur 9. Principskiss över resultatbaserad styrning

Ett förenklat exempel utifrån figur 9 är att en utbildning i grävande journalistik (aktivitet) resulterar i ett eller flera gräv direkt när kursdeltagaren kommer tillbaka till redaktionen (omedelbart resultat), och att kursdeltagaren får möjlighet att starta en grävgrupp (resultat på medellång sikt) och att avslöjandena leder till att makthavare som misskött sig får lämna sin post (effekt). Det är det första steget (omedelbart resultat) som Fojo har möjlighet att direkt påverka, men i förlängningen är det rimligt att anta att Fojo har betydelse även för kommande steg i processen.

Med en närmare koppling till branschen – och då inte bara de enskilda journalisterna – skulle det säkert vara möjligt att nå resultat på medellång och lång sikt, på ett sätt som inte självklart sker idag. Då krävs från Fojos sida en strategi med tydlig systematisk uppföljning av betydelsen av fortbildningar och projekt, eventuellt på ett liknande sätt som i den internationella verksamheten, att Fojo systematiskt arbetar med

¹⁷³ Värt att nämna är att Fojo som helhet ska utvärderas under 2022, som ett led i universitetets allmänna kvalitetssäkringssystem (Linnéuniversitetets protokoll, dnr 2018/3672-1.5)

kompetensutveckling i samarbete med redaktions- och koncernledningar i Mediesverige. Men det krävs också, och kanske i än högre utsträckning, mer av strategi och systematik *från arbetsgivarsidan* än från Fojo. Det spelar ingen roll hur väl Fojo sköter sin uppgift om den andra parten inte bryr sig. Och om de inte bryr sig själva, så måste Fojo få dem att bry sig.

Den här studien inleddes med den övergripande frågan om Fojos särställning för vidareutbildning av journalister i Sverige är möjligt att behålla – och utveckla – i det framtida medielandskapet. Förutsättningarna måste anses vara mycket goda. Och sett till de senaste årens verksamhetsplaner och intervjuer med anställda, har Fojo redan påbörjat eller är igång med otroligt mycket av sådant som diskuteras i den här studien. Det som återstår är framför allt att nå ut och berätta om det för branschen som helhet.

7. Sammanfattning

I 50 år har Fojo utbildat journalister, och frågan är om det är en position som går att behålla i framtiden? Den frågan diskuteras i den här rapporten, samtidigt som de första 50 årens verksamhet redovisas. Rapporten behandlar utbildningsutbud, kursformat, organisation, övriga aktiviteter och utvecklingspotential och bygger på en stor mängd material: historiska dokument, intervjuer och en genomgång av alla kurser som getts sedan starten 1972.

Fojo är statligt finansierad, och den svenska verksamheten omsätter cirka 16 miljoner kronor. Årligen har getts 30–40 kurser, både inom hantverkskunskap och ämneskunskap. Den förstnämnda typen av kurser har ökat på bekostnad av den sistnämnda. Den typ av kurser som ökat mest över tid, är grävande/undersökande journalistik samt språk och intervjuteknik. Kurser som rör ämneskunskap har minskat, liksom redigeringskurser. Utöver de kurser som ges i Kalmar finns regionala satsningar, framför allt efter millennieskiftet. Detsamma gäller uppdragsutbildningar. I normalfallet har antalet deltagare varit omkring 15–16 och stor vikt har lagts vid sammansättningen av gruppen. En majoritet av deltagarna har ända sedan 1990-talet varit kvinnor, och merparten kommer från landsortspressen.

Branschen älskar Fojo; det gäller både kursdeltagare och deras chefer. Kursutvärderingarna är, i princip utan undantag, lysande och arbetsgivarna ser hur medarbetare kommer tillbaka med ny energi. Genom en särskild skrivning i kollektivavtalet är det den enskilde journalisten som själv har rätt att bestämma om och i så fall vad hen vill studera hos Fojo, vilket borgar för stort intresse hos den enskilde. Det är emellertid något som ibland uppfattas som problematiskt av arbetsgivaren. Kursens tidpunkt kan anses olämplig då den gör verksamheten svår att planera, eller så kan arbetsgivaren mena att det är fel person som varit hos Fojo på kurs, och/eller att det varit fel kursinnehåll. Kommunikationen mellan chef och arbetstagare är uppenbart inte ultimat.

Något som också är tydligt, från både arbetstagare och arbetsgivare, är att den nyvunna erfarenheten och kunskapen inte tas omhand efteråt. I studien pekas detta ut som det största problemet för Fojo, samtidigt som det egentligen ligger utanför Fojos ansvar och kontroll. En rad förslag för hur Fojo ska kunna bidra till att underlätta kommunikationen och spridningen av kunskap på sin hemmaredaktion ges.

Länge var kursverksamhet i princip den allenarådande verksamheten för Fojo, men så är det inte längre. Fem så kallade jourer drivs digitalt, och dessa har en stor mängd besök varje år, men även en hel del uppsökande verksamhet. Den äldsta av jourerna är Offentlighetsjouren som startade 2014, där enskilda journalister kan få hjälp med frågor som rör offentlighet och sekretess. Jourer som behandlar hot och hat (Demokratijouren), propaganda (Faktajouren), frilansverksamhet (Frilansakuten) samt EU-frågor (EU-kollen) finns också.

Branschen bedömer att Fojos utbildningsutbud är spetsigt, och ser stora möjligheter till en mer differentierad kursform i framtiden. Det gör Fojo själva också, och en tydlig slutsats är att även om Fojo är välkänt i branschen, så är det inte det moderna Fojo som alla känner till. En bedömning är därför att Fojo behöver bli mer offensiv i sin kommunikation.

Den swot-analys som gjorts visar att Fojo har väldigt många styrkor och möjligheter, och rätt utnyttjade bör dessa kunna hjälpa såväl Fojo som den goda journalistiken att utvecklas.

8. English summary

Fojo has played a key role in providing further education for journalists over the past 50 years. Can this role be sustained going forward? The topic is widely discussed throughout this report, in conjunction with a review of Fojo's work since it started in 1972. The report includes a listing of past courses and respective formats, the organizational structure and its scope for development as well as additional activities; and builds on rich data from archived documents, interviews and course review material since Fojo's inception in 1972.

Fojo is funded by the Swedish government and the Swedish section of its work has an annual turnover of 16 million SEK. 30-40 courses have taken place on an annual basis, covering a wide range of topics of both practical and theoretical nature. The former has come to take over the latter in interest and scope, making the courses on offer nowadays focusing on tools for conducting investigative journalism as well as language and interview techniques. The theoretical courses and courses focusing on developing editing skills have both decreased in numbers and scope. Since 2000, the course catalogue has developed from mainly consisting of Kalmar-based courses to include a variety of regional interventions. There has also been an increase in project-based courses over the past 20 years. The average course attendance has been 15-16 attendees per course, group dynamics considered, and has since the 1990s predominantly been attended by women working for local newspapers.

Actors working in the field, employees and employers alike, have come to grow fond of Fojo. The course evaluations show brilliant course results and enhanced motivation levels among course attendees when returning to work. A separate paragraph in the collective agreement between the Journalist Union and the employer allows for each individual journalist to decide if, what, when and how she/he wishes to attend a course at Fojo. Based on the evidence collected, this approach has been very successful in terms of maintaining individuals' interest in the course material. However, the approach has not been equally well-received by employers, who perceive it as limiting with very little consideration being taken to whether they share the employee's view that a particular course would be beneficial for him/her to attend. Hence, the communication, or lack thereof, between employer and employee continues to be a source of friction.

The report shows that the newly learnt skills and knowledge is not always put to good use post-course; something perceived as a disadvantage for Fojo even if such usage falls outside of its control. Numerous ideas on how to rectify this issue have arisen from internal reflection sessions and a focus on how to incorporate knowledge and skills learnt at Fojo's courses is now being internally emphasized.

Fojo's course programme made up the core part of the institute's work for several decades. However, the work has since come to expand further and also encompasses five digital platforms providing key advice and practical tools. These platforms are frequently visited by external users since the first platform focusing on public property access started in 2014. The four additional platforms focus on hate speech and related criminal offences, anti-propaganda, support for freelance journalists as well as a platform for queries related to EU functions.

The media business considers the courses offered by Fojo to be niche and have identified scope for diversification in terms of trainings offered. Fojo has drawn the same conclusions and have also identified a need to make their current form of work more known to relevant stakeholders – preferably through improved communication. A SWOT-analysis has demonstrated that Fojo has numerous strengths and opportunities to develop further; and if drawn on correctly will help develop Fojo as an institution as well as strengthening high-quality journalism.

9. Litteraturlista

Forskning, rapporter och utredningar

- Allt mindre tid för grävande journalistik* (2021). En rapport från stiftelsen Grävfonden i samarbete med Journalistförbundet och Stockholms universitet.
- Citron, Britt-Marie; Carlquist, Peder & Hjelmgren, Nina (2014). *Gräva och granska*. Stockholm: Morfem.
- Dagens Media* (löpande, men inte komplett).
- Frykman, Bengt (1982). *Översyn av FOJO*. UHÄ-rapport 1982:23
- Gardeström, Elin (2011). *Att fostra journalister. Journalistutbildningens formering i Sverige 1944–1970*. Stockholm: Daidalos
- Gardeström, Elin (2016). Educating journalists. The who, when, how and why of early journalism programmes in the Nordic countries. In Hovden, Jan Fredrik; Nygren, Gunnar & Zilliacus-Tikkanen, Henrika (Eds). *Becoming a journalist. Journalism education in the Nordic countries*. Göteborg: Nordicom.
- Gustafsdotter, Jeanette (2019). *Journalistikens lagar*. Stockholm: Morfem.
- Holmström, Rosemarie (2004). *Där satt den*. Kalmar: Fojo.
- Högre utbildning och forskning 1945–2005 – en översikt* (2006). Stockholm: Höskoleverket, rapport 2006:3 R.
- Journalistavtalet. Kollektivavtal för redaktionspersonal 2020–2023* (2020).
- Journalisten* (löpande, men inte komplett).
- Kirsebom, Bjarne (2001). *Skäl och sakskäl vid ett vägskäl – en rapport om Fojo och Högskolan i Kalmar* (opublicerad kopia).
- Konstitutionsutskottets betänkande 2019/20:KU14
- Konstitutionsutskottets betänkande 2018/19:KU29
- Kronmarker, Marie (2016). *Feedback i praktiken. Handbok för journalister och redaktioner*. Stockholm: Morfem.
- Kronmarker, Marie & Nurmi, Kurt (red) (1997). *Innan journalistiken dör – en antologi om journalistik och om tillståndet i Sverige strax före sekelskiftet*. Kalmar: Fojo.
- Kronmarker, Marie & Nygren, Per (red) (2000). *Skrivboken från Fojo*. Kalmar: Fojo
- Linderoth, Sven (1981). *FOJO 1981* (opublicerad kopia).

- Melin-Higgins, Margaretha (1996). *Pedagoger och spårhundar: en studie av svenska journalisters yrkesideal*. Göteborg: Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet
- Nejman, Fredrik & Bergling, Mikael (2018). *Frilanshandboken*. Stockholm: Desken.
- Petersson, Birgit (2008). *Från journalist till murvel. Journalistyrkets professionalisering från 1900 till 1960-talet*. Göteborg: Nordicom. *Pressens Tidning* (löpande, men inte komplett).
- Reischmann, Jost (2004). *Andragogy. History, Meaning, Context, Function*. www.andragogy.net
- Resumé (löpande, men inte komplett).
- Segeholm, Göran (2019). *Bildjournalistik*. Stockholm: Morfem.
- SFS (1993:581). *Tobakslag*.
- SOU (2020:56). *Det demokratiska samtalet i en digital tid. Så stärker vi motståndskraften mot desinformation, propaganda och näthat. Betänkande av kommittén Nationell satsning på medie- och informationskunnighet och det demokratiska samtalet*. Stockholm: Norstedts juridik.
- Truedson, Lars (red) (2020). *När besluten drog till Bryssel stannade journalistiken hemma*. Stockholm: Institutet för mediestudier.
- Weibull, Lennart & Wadbring, Ingela (2020). *Det svenska medielandskapet. Traditionella och sociala medier i samspel och konkurrens*. Stockholm: Liber.
- Weibull, Lennart; Asp, Kent; Börjesson, Britt; Löfgren, Monica & Melin, Margareta (1991). *Svenska journalister. Ett grupporträtt*. Stockholm: Tiden.
- Wiik, Jenny (2010). *Journalism in transition. The professional identity of Swedish journalists*. Göteborg: Institutionen för journalistik, medier och kommunikation, Göteborgs universitet.

Interna dokument/brev/pm etc

- Att möta informationspåverkan. En Fojo-utbildning för svenska journalister som ges på uppdrag av Myndigheten för samhällsskydd och beredskap, MSB (2019).*
- Brev från Fojo till Konungen, hemställan om förlängning av försöksverksamhet med fortbildning av journalister 1972, daterat 28.8.1972.*

- Brev från Fojo till Statsrådet och chefen för utbildningsdepartementet, daterat 25.10.1971.*
- Brev från Fojo till Statsrådet och chefen för utbildningsdepartementet, daterat 31.5.1972.*
- Brev från Hans Axelsson till Strömberg, daterat 10.2.1972.*
- Brev från TA:s vd till Utbildningsdepartementet: Förslag om översyn av Fojos verksamhet, daterat 26.2.1980.*
- Brev/hemställan från Samarbetsnämnden för journalisthögskolorna till Konungen, daterat 12.10.1970.*
- Brevväxling mellan Lars Furhoff, Lars Hjärne, Ewert Söderberg, Lars Alfvegren och Bertil Ströhm (odaterat).*
- Demokratijouren. Medieinstitutet Fojos insatser för att stärka och stötta journalister utsatta för hat och hot. Delrapport 1 (2018).*
- Demokratijouren. Medieinstitutet Fojos insatser för att stärka och stötta journalister utsatta för hat och hot. Slutrapport (2019).*
- Ett svenskt kunskapscenter för att hantera felaktigheter på internet (2017).*
- Fojo advisory board, minnesanteckningar, daterat 7.12.2021.*
- Fojo – en historik (opublicerad och odaterad kopia, tycks skriven omkring sekelskiftet).*
- Fojo vision 2030 och strategi 2022–2025 (2021).*
- Fojos antagningsbestämmelser, bilaga 4 till dagordningen, daterat 26.04.1979, Nämnden för fortbildning av journalister – FOJO*
- Fojos syn på lärande – en praktisk vägledning. Så kan du planera, genomföra och utvärdera kurser och lärande (2021).*
- Fojos styrelseprotokoll, daterat 4.12.2006*
- Fojos styrelseprotokoll, daterat 6.11.2007*
- Fojos styrelseprotokoll, daterat 21.11.2008*
- Fojos styrelseprotokoll, daterat 23.11.2009*
- Fojos styrelseprotokoll, daterat 29.11.2010*
- Fojos verksamhetsplan 2018.*
- Handbok för kursledare (2021).*
- Kommentarer till Så-skörda-undersökningen efter tre kurser (2008).*
- Linnéuniversitetets protokoll (2018). Dnr 2918/3672-1.5.*
- Our story 2017.*
- Our story 2018.*
- Our story 2019.*
- Our story 2020.*

Samarbetskommitténs protokoll, daterat 26.8.1971
Samarbetskommitténs protokoll, daterat 28.9.1971
Samarbetskommitténs protokoll, daterat 20.12.1971
Samarbetskommitténs protokoll, daterat 18.4.1972
Samarbetskommitténs protokoll, daterat 25.4.1972
Styrdokument externt advisory board (2021).
Summary of external evaluations and reveiws of Fojo 's media cooperation projects and programmes 2017-2020 (2020).
Utredningsrapport: Institutionen för medieutbildning och Fojo – organisering och lokalisering (1999). Dnr 1.5.249/99
Verksamhetsberättelse för Offentlighetsjouren (2016).
Verksamhetsberättelse för Offentlighetsjouren (2017).
Verksamhetsberättelse för Offentlighetsjouren (2018).
Verksamhetsberättelse för Offentlighetsjouren (2019).
Verksamhetsberättelse för Offentlighetsjouren (2020).
Verksamhetsberättelse för Offentlighetsjouren (2021).

Hemsidor (samtliga hösten/vintern 2021)

eu-kollen.se
fojo.academy
fojo.academy/seminarier
fojo.se
fojoarkivet.se
fojo.se/faktajouren
fojo.se/faktajouren/verktygsladan/
fojo.se/internationellt-arbete
fojo.se/lanseringen-av-antologi-om-hat-och-hot-i-svensk-journalistik
fojo.se/om-fojo/advisory-board
fojo.se/utbildning/ny-kollega
fojo.se/utbildning/sa-blir-du-antagen
fojo.se/verktyg-for-journalister/demokratijouren
fojo.se/verktyg-for-journalister/offentlighetsjouren
frilansakuten.se
scb.se/hitta-statistik/sverige-i-siffror/prisomrknaren

Bilaga 1. Metod och material

Det finns förvånansvärt lite skrivet om Fojo inom forskningen. Fojo nämns till exempel inte i *Den svenska pressens historia* eller i bokserien om etermediernas historia. Sökningar i forskningsdatabasen Google Scholar, studentuppsatser.se och universitetsbiblioteken ger inga napp mer än om internationell fortbildning. Libris på Kungliga Biblioteket (KB) ger cirka 70 träffar på ”Fojo” och lika många på ”journalistutbildning”. Ett fåtal av dem har varit relevanta.

Arkivmaterialet

Fojos arkivmaterial finns samlat i Linnéuniversitetets lokaler i Växjö, utom de senaste åren som finns hos Fojo i Kalmar. Arkivet är välordnat och nästan allt kursmaterial finns bevarat sedan 1972. Det material som denna studie bygger på är katalogiserat i serie *F2a Nationella kurser*. Det har sammantaget handlat om ungefär tio hyllmeter material som jag gått igenom på plats.

Kursmaterialet som använts är deltagarförteckningarna samt intygen för respektive kurs (eller om detta saknas, schemat). Intygen visar samtliga moment och namnger vanligen alla undervisande lärare; ibland har intyget också varit viktigt för att alls förstå vad kursen handlade om. Utifrån arkivmaterialet har jag också noterat avvikelser och samlat ett antal kursutvärderingar/sammanställningar från såväl deltagare som lärare.

Arkivmaterialet har använts för att göra en kvantitativ innehållsanalys, med den enskilda kursen som analysenhet. Inget urval har gjorts, utan samtliga kurser är kodade. De viktigaste variablerna är följande (och diskuteras vidare under rubriken *Materialets kvalitet*):

- Kursens innehåll
- Andel män respektive kvinnor på kurserna
- Andel av deltagarna som kommer från public service-sektorn respektive är frilansare
- Andel som kommer från Stockholm med kranskommuner (utom Södertälje)

Jag har arbetat med ett finfördelat kodschema (se bilaga 2), och därefter slagit samman kategorier i efterhand för att framställningen ska bli mer överskådlig. Förutom de resultat som presenteras i denna rapport har Fojo fått en excelfil med hela datamaterialet, samt en lista med alla kurser.

Övriga dokument

Fojo som institution har utvärderats många gånger fram till sekelskiftet, inte minst ifråga om var Fojo ska placeras. Detta material är invävt i framställningen. Brev och styrelseprotokoll finns sparade från starten av Fojo, men hur komplett det materialet är går inte att bedöma. Det har emellertid varit tillräckligt för att kunna teckna historien vid starten och det sista decenniet.

Styrelseprotokoll från 2006 och framåt har använts, liksom verksamhetsplaner för de sista åren. Årsredovisningar från de fyra senaste åren har använts, men längre tillbaka än så bedömdes inte nödvändigt att gå. Ifråga om ekonomi finns denna tillgänglig från ett drygt tiotal år tillbaka, och statistik finns för merparten av de digitala resurserna.

Kursutvärderingar har använts i princip sedan starten av Fojo. En del av dessa har återfunnits i arkivet, men då det är ett historiskt material som inte pekar ut någon väg framåt för Fojo, har jag i huvudsak använt dem som exempel i framställningen. Från och med 2013 finns kursutvärderingar av två slag dokumenterade i digital form: dels till kursdeltagarna efter kursen, dels till deras chefer under kursens gång. Svaren är relativt få men viktiga inför det framtida arbetet, och jag har använt dessa i den utsträckning som varit möjlig.

Branschpressen har skrivit en del om Fojo, men det mesta har inte varit så relevant för denna framställning. Jag har gått igenom och använt mig av sajterna *Journalisten* (cirka 100 träffar), *Resumé* (åtta träffar) och *Dagens Media* (85 träffar), vilket gör att det framför allt är tiden efter sekelskiftet som täcks in. Tidningarna *Journalisten* och *Pressens Tidning* i tryckt form har funnits tillgänglig från de första åren på 1970-talen.

Intervjuer

För att komplettera arkivmaterialet och ha möjlighet att blicka framåt, har intervjuer gjorts under hösten 2021. De intervjuade består av anställda och tidigare anställda på Fojo, verksamma lärare, branschrepresentanter av olika slag och chefer som haft deltagare på Fojo-kurser.

Inalles har 33 personer intervjuats, och de finns listade med namn och titel i bilaga 3. Merparten av dem kan karaktäriseras som samtalsintervjuer utifrån ett antal teman. I möjligaste mån har samtalen varit framtidsinriktade, men alla har inletts med att blicka bakåt. De teman som

diskuterats har varit följande (med vissa variationer beroende på intervjuperson):

- Allmänt/intro om journalistutbildningar och egna erfarenheter
- Om befintliga kurser: utbildningsutbud, kursformer, nätverk, pedagogik
- Om organisationen av kurserna i dagsläget: antagning, campus/digitalt, chefens roll, betydelsen av att befinna sig utanför Stockholm
- Tematiska resurser, som demokratijouren, offentlighetsjouren etc.
- Framtiden, på kort och lång sikt, uppdraget i dagens mediasamhälle

En del av intervjuerna har istället varit specialinriktade på enskilda personers erfarenheter av och relation till Fojo, medan ytterligare några intervjuer har fokuserat på hur man bästa kan tillvarata medarbetares kunskaper när de kommer tillbaka efter att ha gått en kurs hos Fojo. Ett fåtal av de sistnämnda intervjuerna har gjorts via mejl, i övrigt är merparten gjorda via telefon, men några via Zoom/Teams. I bilaga 3 kan man se vilken slags intervjufrågor som ställts till enskilda personer.

Nämnas bör att jag personligen känner flera av intervjupersonerna, även om ingen av dem är en riktigt nära vän. Jag tror inte att detta har spelat roll för intervjuerna i negativ bemärkelse; det är inte några känsliga frågor som avhandlats. Snarare har det underlättat för att skapa kontakt.

Innan intervjustudien påbörjades kontaktades Etikkommittén sydost, som gjorde bedömningen att studien inte behövde etikprövas.

Materiallets kvalitet

Sammantaget är min bedömning att det insamlade materialet på ett fullgott sätt speglar Fojos verksamhet i ett historiskt perspektiv. Arkivmaterialet avseende internatkurserna i Kalmar är i princip komplett, men ifråga om uppdragsutbildning finns emellertid vissa brister. Där jag bedömer att det saknas material, nämns det i texten

Samtliga internatkurser har kodats i en kvantitativ innehållsanalys. Där finns alltid risker att kodningen inte görs på ett likartat sätt genom hela materialet. Innehållet på kurserna kan också ibland vara svårt att kategorisera. Ett exempel är kurser i grävande journalistik inom sport. Ska det kodas som sport eller gräv? I sådana fall har jag låtit metod gå före ämne (=gräv). Problemen gäller dock ett fåtal fall. Ett annat exempel är att antalet frilansare antagligen är något underskattade eftersom de ibland är angivna

som frilansare i deltagarlistorna, ibland – särskilt under senare år – under firmanamn.

Vad gäller intervjuerna är det alltid relevant att ställa sig frågan när antalet genomförda sådana är tillräckligt många. I någon mån måste antalet också ställas i relation till tillgänglig tid. Min bedömning är att spridningen på intervjuer är så pass stor, att många olika synpunkter på Fojos verksamhet täcks in. Ifråga om chefer som haft medarbetare på Fojo-kurser och tillfrågats om hur de tar tillvara kunskapen efteråt, slutade svaren att variera ganska tidigt. Representanter från mediebranschens olika delar i form av press, radio, tv och tidskrifter finns med, liksom från branschens olika organisationer som utbildningsenhet, branschorganisationer, facklig organisation samt arbetsgivarpart. Personer som helt saknas är politiska representanter, men dessa bedömdes som mindre viktiga trots att de fattar beslut om Fojos anslagsfinansiering. Mediepolitiska talespersoner förändras över tid, och bedömningen var att Fojo som en relativt liten organisation inte finns med på deras top-of-mind-lista.

En sammanfattande bedömning är att det insamlade materialet ger en allsidig bild av såväl Fojos historia som framtidsutsikter. Den swot-analys som gjorts i rapporten, har jag gjort tillsammans med referensgruppen på Fojo som följt mitt arbete under hösten 2021.

Bilaga 2. Kodschema för kursmaterialet i arkivet

Nr	Variabel	Värden
V1	ID-nummer	Löpande numeriskt
V2	FOJO:s kursnummer	Numeriskt
V3	År	Numeriskt
V4	Kursinnehåll	<p>Hantverket</p> <p>10. Grävande journalistik/research/statistik/vetenskap/källkritik</p> <p>11. Rörlig bild/video</p> <p>12. Bildjournalistik/illustrationer</p> <p>13. Ledarskap/redaktionell organisering/lokalredaktörer/producentroll</p> <p>14 Intervjuteknik</p> <p>15. Skriv/språkutveckling inkl berättarteknik, kreativt skrivande, dramaturgi</p> <p>16. Redigering/design/layout/grafik/rubriker</p> <p>17. IT/ny teknik/den nya journalistiken/sociala medier</p> <p>18. Utländska språk</p> <p>20. Etik och juridik inkl bildrätt</p> <p>22. Feature/reportage/porträtt/krönikor</p> <p>23. Ljud/radio/pod/taltidningar</p> <p>24. Datajournalistik/databasjournalistik</p> <p>25. Hot/hat/säkerhet</p> <p>26. Multijournalistik</p> <p>27. Kulturträffar</p> <p>28. Introduktionskurs för journalister</p> <p>29. Övrigt om hantverk</p> <p>Ämneskunskap</p> <p>30. Politik på olika nivåer, inkl ekonomi</p> <p>31. Förvaltningsfrågor/myndigheter</p> <p>32. Näringsliv på olika nivåer inkl ekonomi</p> <p>33. Konsumentjournalistik</p> <p>35. Kulturjournalistik</p>

- 36. Nöjesjournalistik
- 37. Familjejournalistik (t ex På läsarnas sida)
- 38. Barn- och ungdomsjournalistik
- 39. Välfärdssverige/Sverige i allmänhet
- 40. Brotts/kriminal/rätts/blåljusjournalistik
- 41. Sportjournalistik
- 42. Mångfaldsjournalistik (genus, etnicitet, åldrande)
- 43. Miljö/klimat 1 1journalistik
- 44. Om enskilda regioner i världen
- 45. Naturvetenskap/energi/landbruk/skog/jordbruk
- 46. Arbetsmarknad/skola/sjukvård/bostad/sociala frågor inkl psykiatri
- 47. Försvar/säkerhet etc
- 48. Medicin/hälsa
- 49. Medier
- 50. Religion/livsåskådning
- 51. Samhälls- och företagsekonomi
- 52. Lokaljournalistik
- 59. Övrigt om ämneskunskap

V5	Nivå	1. Grundkurs 2. Påbyggnadskurs
V6	Antal deltagare	Numeriskt
V7	Antal män	Numeriskt
V8	Antal kvinnor	Numeriskt
V9	Antal kommersiella	Numeriskt
V10	Antal public service	Numeriskt
V11	Antal frilans	Numeriskt
V12	Antal från Sthlm	Numeriskt
V13	Antal från övr landet	Numeriskt

V14 Kurstillfällen   1. 1 tillfälle
                                 2. 2 eller flera tillfällen

Bilaga 3. Intervjupersoner

Namn	Datum	Intervjuad i egenskap av:
Amnell, Mats **	211016	Ansvarar för Offentlighetsjouren, lärare på Fojos kurser om offentlighetsprincipen, grävkurser
Andersson, Hanna *	211216	Projektledare på Fojo för den svenska kursverksamheten, ansvarar för Demokratijouren och är expert på hot, hat, trakasserier
Bergenström, Anna **	211206	Lärare i ledarskap- och mentorprogram, skrivarkurser
Bergman, Birgitta *	211214	Kurs- och projektsamordnare på Fojo
Brunnberg, Kerstin **	211112	F.d. programdirektör på SR, ordförande i Grävfonden
Carlsson, Olov **	211207	Bitr. programdirektör på SR, chef för all redaktionell verksamhet
Ek, Katarina **	211028	Verksamhetschef på Fojo 2012–2016
Eklund, Göran ***	211214	Redaktionschef på SVT Nyheter Skåne och Helsingborg
Ewers, Annelie **	211116	Verksamhetschef på Fojo 1988–2011
Forsberg, Kersti *	220107	Verksamhetschef på Fojo, 2016–
Grill, Marja **	211028	Lärare på Fojos grävkurser
Gustafsdotter, Jeanette **	211125	Vd i TU och Utgivarna, 2011–2019, lärare på Fojo sedan 1990-talet
Hyllert, Ulrika **	211112	Ordförande i Svenska Journalistförbundet, SJF
Johansson, Mattias ***	211220	Kanalchef på P4 Sjuhärad
Jönsson, Martin **	211213	Redaktionell utvecklingschef på Dagens Nyheter
Kronmarker, Marie **	211028	Anställd på Fojo som kursledare, fram till 2014
Kellgren Brännström, Agneta ***	211213	Agendachef på SR Västerbotten
Legue, Daniel ***	211214	Redaktionschef på SVT Uppsala
Lindstedt, Maria *	211112	Kursdeltagare
Neld, Kerstin **	211104	Vd på Sveriges Tidskrifter
Nilsson, Anders ***	211217	Chefredaktör på Sydöstran
Olsson, Robert **	211208	Vd på Utgivarna
Rehnuquist, Pia **	211102	Publicistisk chef på Bonnier local news
Richardson, Charlott *	211222	Vd och förbundsdirektör för Medieföretagen, Almega
Sigurdsson Löpp, Carina ***	211217	Nyhetschef på Länsstidningen Södertälje
Sundström, Kim *	211216	Programansvarig specialist på Sida
Svensson, Kay *	211213	Chef för externa relationer vid Linnéuniversitetet
Säterei, Ulla **	211208	Ansvarig för masterutbildning i grävande journalistik och tidigare prefekt vid JMG, Göteborgs universitet
Tallert, Lars *	220105	Chef internationell policy och utveckling på Fojo
Taubert, Johan **	211121	Vd på TU
Thurén, Torsten *	211120	Första läraren på Fojo 1972
Uddling, Anders ***	211213	Nyhetschef på Nerikes Allehanda
Ågren, Christina **	211130	Senior projektledare och f.d. chef på SVT

* Intervjuade i egenskap av specifik sakkunskap, inget standardiserat intervjuformulär (9)

** Intervjuade i egenskap av branschföreträdare/lärare, likartade frågeområden för alla men med viss variation (17)

*** Intervjuade i egenskap av att ha haft deltagare på Fojo-kurs de senaste åren, om hur de tar tillvara kunskapen (7)

Bilaga 4. Tabell- och figurbilaga

Tabell B1. Genomsnittligt antal deltagare per kursstyp och decennium, utifrån kön (medelvärde)

	Totalt	Män	Kvinnor	Bas: antal kurser
1972–1981				
Analys (gräv + databas)	16,2	11,2	4,8	5
Språk och intervjuteknik	17,6	11,8	6,1	13
Redigering och ny teknik	14,3	10,4	4,0	49
Ljud, bild & video	16,2	13,0	3,3	14
Ledning, juridik och etik	17,5	13,8	3,7	13
Ämneskunskap: offentlig sfär	16,7	12,0	4,7	72
Ämneskunskap: privat sfär	17,3	8,4	8,9	17
Övrigt	16,9	13,0	3,8	18
1982–1991				
Analys (gräv + databas)	15,7	8,7	7,0	27
Språk och intervjuteknik	15,8	8,1	7,8	49
Redigering och ny teknik	15,8	9,4	6,4	56
Ljud, bild & video	16,4	12,2	4,8	18
Ledning, juridik och etik	18,6	11,6	7,0	22
Ämneskunskap: offentlig sfär	15,7	9,3	6,4	117
Ämneskunskap: privat sfär	16,2	7,6	8,7	38
Övrigt	17,5	12,5	5,0	2
1992–2001				
Analys (gräv + databas)	15,8	6,7	9,1	28
Språk och intervjuteknik	15,5	5,7	9,7	74
Redigering och ny teknik	15,3	6,7	8,5	63
Ljud, bild & video	14,8	8,1	6,7	17
Ledning, juridik och etik	15,8	7,5	8,3	27
Ämneskunskap: offentlig sfär	16,0	7,5	8,5	100
Ämneskunskap: privat sfär	15,0	5,9	9,1	40
Övrigt	14,2	4,6	9,6	27
2002–2011				
Analys (gräv + databas)	15,3	5,8	9,3	34

Språk och intervjuteknik	15,3	4,9	10,2	74
Redigering och ny teknik	14,9	5,6	9,2	62
Ljud, bild & video	14,1	6,2	7,8	55
Ledning, juridik och etik	14,5	5,3	9,1	27
Ämneskunskap: offentlig sfär	15,2	5,5	9,6	54
Ämneskunskap: privat sfär	15,2	5,6	9,5	24
Övrigt	15,0	4,2	10,5	6
<u>2012–2021</u>				
Analys (gräv + databas)	12,1	4,5	7,4	47
Språk och intervjuteknik	11,1	3,1	8,0	51
Redigering och ny teknik	13,4	4,7	8,6	41
Ljud, bild & video	11,0	3,7	7,2	40
Ledning, juridik och etik	11,4	3,7	7,6	17
Ämneskunskap: offentlig sfär	12,8	4,4	8,3	37
Ämneskunskap: privat sfär	12,3	4,0	8,3	3
Övrigt	16,5	6,2	9,4	14

Tabell B2. Genomsnittligt antal deltagare per kurs och decennium/år från olika slags företag (medelvärde)

	Totalt	Kommersiella medier	Public service	Frilansare	Bas: antal kurser
1972–1981	16,2	15,4	0,6	0,2	198
1982–1991	16,1	14,5	0,8	0,8	328
1992–2001	15,5	12,6	1,7	1,2	375
2002–2011	14,9	11,1	2,2	1,6	336
2012–2021	12,2	8,7	1,9	1,6	250
2012	13,5	10,0	2,1	1,3	26
2013	13,3	9,9	1,9	1,6	23
2014	13,4	10,0	1,5	1,8	24
2015	12,9	9,4	1,2	2,2	25
2016	13,3	10,0	1,6	1,7	25
2017	13,0	9,3	1,9	1,8	22
2018	11,3	8,3	1,5	1,6	23
2019	12,0	8,3	2,4	1,3	26
2020	10,9	6,6	2,5	1,8	25
2021	9,5	6,3	2,1	1,1	31

Tabell B3. Genomsnittligt antal deltagare per kurs och decennium/år från Stockholm respektive övriga landet (medelvärde)

	Totalt	Från Stockholm	Från övriga landet	Bas: antal kurser
1972–1981	16,2	2,1	14,1	198
1982–1991	16,1	1,9	14,1	328
1992–2001	15,5	2,7	12,8	375
2002–2011	14,9	3,9	11,0	336
2012–2021	12,2	4,0	8,2	250
2012	13,5	4,6	8,9	26
2013	13,3	4,2	9,1	23
2014	13,4	4,1	9,3	24
2015	12,9	4,0	9,0	25
2016	13,3	4,3	9,0	25
2017	13,0	4,1	8,9	22
2018	11,3	2,9	8,5	23
2019	12,0	4,7	7,2	26
2020	10,9	3,7	7,3	25
2021	9,5	3,4	6,0	31

Tabell B4. Genomsnittligt antal deltagare per kursstyp och decennium från olika slags företag (medelvärde)

	Totalt	Kommersiella medier	Public service	Frilansare	Bas: antal kurser
<u>1972–1981</u>					
Analys (gräv + databas)	16,2	15,2	0,4	0,6	5
Språk och intervjuteknik	17,6	17,2	0,2	0,2	13
Redigering och ny teknik	14,3	14,2	0,1	0,1	49
Ljud, bild & video	16,2	16,1	0,0	0,2	12
Ledning, juridik och etik	17,5	17,1	0,2	0,2	13
Ämneskunskap: offentlig sfär	16,7	15,3	1,1	0,3	71
Ämneskunskap: privat sfär	17,3	16,4	0,6	0,3	17
Övrigt	16,9	15,4	0,6	0,2	18
<u>1982–1991</u>					
Analys (gräv + databas)	15,7	13,8	0,8	1,1	27
Språk och intervjuteknik	15,8	14,5	0,7	0,6	49
Redigering och ny teknik	15,8	15,1	0,2	0,5	56
Ljud, bild & video	16,4	15,4	0,2	0,8	18
Ledning, juridik och etik	18,6	17,9	0,6	1,5	22
Ämneskunskap: offentlig sfär	15,7	13,7	1,1	0,9	117
Ämneskunskap: privat sfär	16,2	13,7	1,5	1,1	37
Övrigt	17,5	14,5	1,0	2,0	2
<u>1992–2001</u>					
Analys (gräv + databas)	15,8	12,4	2,1	1,4	28
Språk och intervjuteknik	15,5	13,1	1,1	1,3	73
Redigering och ny teknik	15,3	14,3	0,5	0,5	63
Ljud, bild & video	14,8	11,5	2,3	1,0	17
Ledning, juridik och etik	15,8	13,8	1,7	0,5	27
Ämneskunskap: offentlig sfär	16,0	12,4	2,4	1,2	100

Ämneskunskap: privat sfär	15,0	11,9	1,8	1,5	40
Övrigt	14,2	9,0	2,4	2,7	27
<u>2002–2011</u>					
Analys (gräv + databas)	15,3	11,5	1,9	1,6	34
Språk och intervjuteknik	15,3	11,4	2,0	1,9	74
Redigering och ny teknik	14,9	12,0	1,3	1,5	62
Ljud, bild & video	14,1	9,3	3,0	1,8	55
Ledning, juridik och etik	14,5	9,6	4,1	0,9	27
Ämneskunskap: offentlig sfär	15,2	11,6	2,2	1,4	54
Ämneskunskap: privat sfär	15,2	11,8	1,6	1,8	24
Övrigt	15,0	9,8	3,5	1,7	6
<u>2012–2021</u>					
Analys (gräv + databas)	12,1	8,5	2,5	1,1	47
Språk och intervjuteknik	11,1	8,5	1,0	1,6	51
Redigering och ny teknik	13,4	11,2	1,3	0,9	41
Ljud, bild & video	11,0	8,1	0,6	2,3	40
Ledning, juridik och etik	11,4	7,8	3,5	0,1	17
Ämneskunskap: offentlig sfär	12,8	8,1	3,2	1,5	37
Ämneskunskap: privat sfär	12,3	7,3	3,0	2,0	3
Övrigt	16,5	8,2	2,5	5,8	14

Tabell B5. Genomsnittligt antal deltagare per kurstyp och decennium från Stockholm respektive övriga landet (medelvärde)

	Totalt	Från Stockholm	Från övriga landet	Bas: antal kurser
<u>1972–1981</u>				
Analys (gräv + databas)	16,2	2,2	14,0	5
Språk och intervjuteknik	17,6	2,2	15,5	13
Redigering och ny teknik	14,3	1,3	13,1	49
Ljud, bild & video	16,2	1,5	14,7	14
Ledning, juridik och etik	17,5	1,5	14,7	13
Ämneskunskap: offentlig sfär	16,7	2,4	14,2	67
Ämneskunskap: privat sfär	17,3	3,6	13,4	17
Övrigt	16,9	3,6	13,4	18
<u>1982–1991</u>				
Analys (gräv + databas)	15,7	2,1	13,6	27
Språk och intervjuteknik	15,8	2,0	13,9	49
Redigering och ny teknik	15,8	2,3	13,6	56
Ljud, bild & video	16,4	1,4	3,0	18
Ledning, juridik och etik	18,6	1,8	16,9	22
Ämneskunskap: offentlig sfär	15,7	1,7	14,0	117
Ämneskunskap: privat sfär	16,2	2,0	14,3	37
Övrigt	17,5	1,5	16,0	2
<u>1992–2001</u>				
Analys (gräv + databas)	15,8	2,5	13,3	28
Språk och intervjuteknik	15,5	3,3	12,2	74
Redigering och ny teknik	15,3	2,4	12,8	63
Ljud, bild & video	14,8	1,5	13,3	17
Ledning, juridik och etik	15,8	2,3	13,5	27
Ämneskunskap: offentlig sfär	16,0	2,3	13,7	100
Ämneskunskap: privat sfär	15,0	2,6	12,6	40
Övrigt	14,2	4,8	9,3	27
<u>2002–2011</u>				
Analys (gräv + databas)	15,3	2,0	11,4	34
Språk och intervjuteknik	15,3	5,0	10,3	73
Redigering och ny teknik	14,9	4,1	10,8	62
Ljud, bild & video	14,1	2,7	11,3	54

Ledning, juridik och etik	14,5	4,8	11,3	27
Ämneskunskap: offentlig sfär	15,2	3,4	11,9	54
Ämneskunskap: privat sfär	15,2	3,5	11,7	24
Övrigt	15,0	3,5	11,2	6
<u>2012–2021</u>				
Analys (gräv + databas)	12,1	4,2	7,9	46
Språk och intervjuteknik	11,1	3,6	7,5	51
Redigering och ny teknik	13,4	4,0	9,4	41
Ljud, bild & video	11,0	3,8	7,1	40
Ledning, juridik och etik	11,4	3,9	7,5	17
Ämneskunskap: offentlig sfär	12,8	3,9	8,9	37
Ämneskunskap: privat sfär	12,3	2,0	10,3	3
Övrigt	16,5	6,5	10,0	14

Bilaga 5. Viktiga händelser i samhället och medievärlden 1972–2021

Händelserna är ett subjektivt urval för att i någon mån återge hur samhälls- och medieutvecklingen sett ut under de år som Fojo funnits.

Sammanställningen är därmed på intet sätt komplett.

Samhället		Medielandskapet
Olof Palme är statsminister	1972	Presstöd införs
Norrmalmstorgsdramat	1973	
Watergateskandalen	1974	
Vietnamkriget tar slut	1975	Video lanseras
Carl XVI gifter sig	1976	Apple grundas
Borgerlig regering		
Elvis Presley dör	1977	
Friskis & Sveltis grundas	1978	
Prideflaggan visas offentligt för första gången		
Björn Borg blir världsmästare i tennis	1979	Text-tv lanseras
Homosexualitet stryks som psykisk sjukdom		
Enorm arbetsmarknadskonflikt	1980	Kvällspressen börjar tappa upplaga
U137 går på grund utanför Landskrona	1981	Comviq lanserar första mobiltelefonsystemet
Våldsamma bränder i Värmland	1982	CD lanseras
Första personen dör i AIDS i Sverige	1983	ARPANET byter namn till Internet Protocol
Sveriges första hjärttransplantation	1984	Apple Machintosh introduceras
Live Aid sänds för svältande i Etiopien	1985	Närradiosändningar permanentas
Olof Palme mördas	1986	
Förtvivlad jakt på Palmes mördare	1987	TV3 startar sina sändningar Lokalradion får en egen kanal, P4
Miljöpartiet kommer in i riksdagen	1988	
Berlinmuren öppnas	1989	Dagspressen har 80% av reklaminvesteringarna
Nelson Mandela frigges	1990	
Ny demokrati kommer in i riksdagen	1991	
Riksbanken höjer marginalräntan till 500 procent	1992	TV4 startar sina sändningar

		YGL börjar gälla
Bill Clinton blir president i USA	1993	Privat lokalradio börjar sändas
Estonia förliser	1994	Aftonbladet Kultur publiceras online
Sveriges inträde i EU	1995	World wide web börjar spridas bland allmänheten
Massakern i Srebrenica i Bosnien		Gratistidningen Metro lanseras
Galna ko-sjukan i Storbritannien	1996	Sajten Flashback lanseras
		Schibsted köper Aftonbladet
		Blocket lanseras
Hallandsåsen miljöskandal	1997	CNN startar svensk nyhetstjänst
Kriminalisering av sexköp	1998	PUL träder i kraft
		Skatterabatt för personaldatorer
Diskoteksbranden i Göteborg		Google grundas
Världens befolkning passerar 6 miljarder	1999	Fildelningssajten Napster lanseras
Svenska kyrkan skiljs från svenska staten	2000	Lunarstorm lanseras
Terrorattentat i USA, WTC & Pentagon	2001	Halva Sverige befolkning har bredband
		Wikipedia lanseras
Första debatten om hedersmord (Fadime Sahindal)	2002	Begreppet multijournalist är spritt
Utrikesminister Anna Lindh mördas	2003	Skype och Myspace etableras
Tsunami i indiska oceanen	2004	Facebook lanseras vid Harvard college i USA
Feministiskt initiativ bildas	2005	Youtube lanseras
		Hälften av alla journalister arbetar inom dagspress
Fredrik Reinfeldt blir statsminister	2006	Twitter lanseras
Mona Sahlin ny partiordförande för s	2007	Iphone presenteras i USA
		Windows Vista släpps till allmänheten
Barack Obama blir USA:s president	2008	Iphone släpps i Sverige
Finanskris		
Svininfluensa	2009	
Sverigedemokraterna kommer in i riksdagen	2010	Instagram lanseras
Terrorattentat i Norge (Utøya och Oslo)	2011	
Järnrörsskandalen (SD)	2012	Schibbye/Persson tillbaka i Sverige från Ogaden
	2013	Annonsering på internet går om dagspressen
		Omni lanseras
Storbrand i Västmanland	2014	Viralgranskaren lanseras
Flyktingvågen	2015	Breakit lanseras

Swedbankhärvan	2016	Arbete med Panamadokumenterna
Terrorattentat på Drottninggatan i Stockholm	2017	Dagspressen får 14 % av reklaminvesteringarna
Donald Trump blir USA:s president		De flesta svenska mediehusen har betalväggar
Me too		11% av befolkningen läser högerpopulistiska sajter
Greta Thunberg börjar strejka utanför riksdagshuset	2018	GDPR träder i kraft
Kris i Svenska akademien		AV-direktivet träder i kraft
WHO informeras om covid-19	2019	Mediestöd tillkommer vid sidan av presstödet
Brexit	2020	Från Pressombudsman till Medicombudsman
Magdalena Andersson första kvinnliga statsministern	2021	

